H. BOCZKOWSKI:

UKRAJINA A UKRAJINSKÁ OTÁZKA

NÁKLADEM
SVAZU PRO OSVOBOZENÍ UKRAJINY
V PRAZE 1915

CENA 1 K.

H. BOCZKOWSKI:

UKRAJINA

A UKRAJINSKÁ OTÁZKA

(S PŘEHLEDNOU NÁRODOPISNOU MAPOU UKRAJINY)

— »*Nesvobodný národ jest odsouzen k smrti. Národové jsou pokladnicemi kultury, poněvadž jsou sprostředkovateli mezi jednotlivci a lidstvem. Chtíti vyhladit nebo úplně porobiti některý národ je totéž, jako připraviti lidstvo o jednu formu kultury*«. Landsberg.

— »*Pouze ten národ má práva, který si jich dovedl dobýti. Pouze ten národ má dějiny, který je dovedl vytvořiti rozhodnými činy.*« —

Z manifestu »Hlavní ukrajinské rady«.

NÁKLADEM
SVAZU PRO OSVOBOZENÍ UKRAJINY
PRAHA 1915.

VYTISKNUTO V KNIHTISKÁRNĚ
PRÁVA LIDU ⟨J. SKALÁK A SPOL.⟩
V PRAZE II., HYBERNSKÁ UL. 7.

SVAZ PRO OSVOBOZENÍ UKRAJINY ČESKÉMU NÁRODU!

ČECHOVÉ!

Obrací se k vám »Svaz pro osvobození Ukrajiny«, organisace to, o jejichž cílech mluví již její jméno. Obrací se k vám organisace Slovanů, kteří jsou nevolnými raby ve veliké říši jim nejbližšího slovanského národa. Mluví k vám touto knížečkou Ukrajinci z Ruska, kteří nemají záštity, ni útulku pro svůj národní rozvoj na odvěké půdě svých dědů a pradědů, ve své rodné, vší duší a celým srdcem milované vlasti...

Čechové! Vy, kteří jste první vysoko pozvedli prapor obrození porobených slovanských národů! Vy, kteří jste razili a ukazovali cestu ke vzkříšení téměř celému slovanskému světu! Vy, kteří jste byli učiteli a průkopníky v nacionálním obrození i ukrajinského národa! Vy, jichž velicí mužové — od Husa a Žižky až po Šafaříka a Riegra — zářili skvělým příkladem i velikým postavám v historii našeho obrození a svým mohutným vlivem působili i na rozvoj ukrajinského národa! Vy, věrozvěstové slovanské renaissance a první bojovníci za ni — vyslyšte nás, Slovanů, kteří jdouce vaší cestou, chceme rovněž žíti volným životem na své dědovské půdě!

Mezi vámi jest jakási — řekněme přímo: dosti silná — zaujatost vůči našim snahám. Dva silní slovanští národové zaclonili nás svými širokými plecemi před zraky ostatního slovanského světa, ohlásili už dávno naši smrt, a veškerý náš protest, veškerý křik zoufalství i veškeré snahy svaliti se sebe náhrobní kámen nazvali — Kainovou prací, »zradou Slovanstva«. Převážná část vašeho tisku, informovaná o nás našimi protivníky, byla uvedena v blud a informovala vás po desítky let chybně, vytvořujíc mezi námi a vámi uměle propast nedůvěry a horu nedorozumění, které čím dále, tím hůře bylo rozptýliti. Nepřipisujeme tomuto vašemu tisku zlého úmyslu, — věříme, že jednal v nejlepší víře, jsa toliko špatně informován; a proto věříme, že toto naše volání najde ozvěnu i v tomto tisku a vejde v známost celého českého národa.

Víru svou zakládáme na vašem osvobozenském demokratismu, za kterým přece nemohou se krýti žádné snahy o porobu jiných národů. Víru svou, že nás vyslyšíte a porozumíte nám, zakládáme i na historické zkušenosti, že byli u vás první v národu muži, kteří rozuměli našim snahám a cítili s námi, že národ český očima těchto mužů jinak se kdysi díval na nás, než by se dalo souditi po hlasech jich následníků. Zakládáme ji konečně i na vašich politických zájmech, které — to je naše hluboké přesvědčení — nikterak nemohou záležeti v dalším utlačování ukrajinského národa ani v posilování jeho utiskovatelů.

Zaujatost vaše vůči našim snahám prýští ze dvou zřídel: 1. z nevědomosti o národnostních poměrech na Východě Evropy a z neznalosti našeho národu — a 2. z politického výpočtu na této nevědomosti založeného a proto podle našeho názoru nesprávného. Jako východoevropští Slované a ruští občané máme právo mysliti, že ruské poměry známe lépe, než Vy, a proto můžeme věděti, čím ve skutečnosti je Rusko, jaké jsou jeho — mimo krásných fras — vlastní cíle, kam směřuje, a co pro vás i ostatní západní a jižní Slovany obmýšlí.

Podávaná námi knížečka má cílem zpraviti vás o tom, čím jsme kdysi byli a jak s námi naložilo Rusko, a oč se proto musíme snažiti... Cílem naším je osvobození Ukrajiny a vytvoření samostatného státu na severním pobřeží Černého moře — tak, jak už dvakrát v historii (v IX.—XIV. stol. a v XVII.—XVIII. stol.) tam existoval. Ať už je tomu jakkoli, ale vy, — myslíme — jste povinni porozuměti naší idei o odkazu sv. Vladimíra a Bohdana Chmelnyćkého. Zde — úvodem — krátce musíme se dotknouti otázky, pokud realisace našich snah souhlasí či nesouhlasí se směrem zájmů českého národa.

Vytvoření (vlastně obnovení) samostatného ukrajinského státu, který zanikl v poltavském pogromu (r. 1709), je možno toliko po vojenském rozbití Ruska. My Ukrajinci přejeme si tohoto rozbití, neboť od něho nadějeme se za nynější historické chvíle našeho vysvobození. Znajíce psychologii ruského státu, nemůžeme věřiti, že bychom jinou cestou, — na př. autonomií v mezích Ruska — mohli dosíci možnost volně jako národ jíti a se rozvíjeti. Toliko nutnost, mocí meče vyvolaná, může donutiti Rusko dáti nám i druhým utlačovaným národům svobodu. A proto nemáme jiného východu, než toliko přáti si rozbití Ruska a o toto rozbití se přičiňovati. Vítězství Ruska — toť náš pogrom; jeho pogrom — toť naše vítězství a naše vzkříšení! Není to naší vinou, ale vinou pseudoslovanského Ruska, když tak a ne jinak my, Slované, jsme nuceni mysliti a cítiti.

Porážka Ruska však nebude nikterak porážkou Slovanstva, jako na druhé straně vítězství Ruska nejen že by nebylo vítězstvím Slovanstva, nýbrž naopak: hrobem pro některé Slovany — mezi těmi tak pro nás, jako i pro vás Čechy. Porážka Ruska způsobí utvoření dvou nových slovanských států, Ukrajiny a Polska — totiž plné osvobození dvou slovanských národů z pseudoslovanského, ve skutečnosti však napůl mon-

golského jařma. V každém případě pak — ba i kdyby rozbití Ruska nebylo tak úplné, aby byly utvořeny nové státy: Ukrajina a Polsko — jeho porážka je žádoucí pro všechny rakouské Slovany, neboť přivodí připojení některých slovanských zemí na severovýchodě a jihovýchodě k Rakousku-Uhersku, což jen velice posílí postavení Slovanů v této monarchii. A skutečně, těžko rozuměti, jak na příklad připojení Volyně a Podola k Rakousku a Srbska k Bosně-Hercegovině může býti nežádoucí pro Čechy, Slovince nebo Chorvaty? ... To je zřejmé sesílení rakouského Slovanstva o nějakých 6—10 millionů. A co více: to je dokonce téměř realisace jihoslovanských snah o veliké Srbsko-Chorvatsko, Nic neztratí, ale snad očividně získají při tom i jiní rakousko-uherští Slované.

Naproti tomu — jak bylo řečeno — vítězství Ruska může se státi hrobem pro nás i pro vás všechny, Čechové! Naivně myslí, kdo myslí, že Rusko doopravdy chce »ovobození« všech Slovanů, chce jich samostatnosti či autonomii. Chce toliko rozbití Rakousko-Uherska jako cestu k dobytí Dardanel. Za tuto cenu bylo by hotovo vydati dokonce Polsko a sudetsko-alpskou část Rakouska Německu, Terst a Dalmacii — Italii a udělalo by to — jak to také psal ruský tisk — nebýti toho, že Němci nikterak nespěchají za tímto hlasem Siren, neboť vědí, že pustiti Rusko na Balkán je nebezpečno pro celou Evropu. A kde tedy byli by rakouští Slované, kde Slovinci, Chorvati a Poláci, kde vy, Češi? Což není jasno, že vítězství Ruska bylo by toliko rozpadnutím Rakouska a nikterak ještě úpadkem Němců, kteří by naopak připojili kraj sudetský a alpský k německému státu. A tedy?.... Vzpomeňte slov svého Františka Palackého, psaných r. 1848 frankfurtskému sněmu: »Kdyby nebylo rakouského státu, musili bychom jej utvořiti.«

A co více: tvrdíme, že vítězství Ruska bylo by strašnější vám Čechům než nám Ukrajincům. Dostali byste se do postavení, které by nemělo naděje na vysněnou budoucnost, a Rusko cynicky by se obrátilo od vašeho zoufalého volání — na Balkán, Dardanely, Malou Asii, k přístupu do Středozemního moře i na Persii k cestě do Indického okeanu. Tam ono spěje a jistě ani se neohlédne na Čechy. My Ukrajinci ztratíme naději na brzké vysvobození, ale — čítajíce 35 millionů, jsouce pod jedním režimem seskupeným kolosem — půjdeme svou cestou dobývati si lepší budoucnosti: etapami k samostatnosti. První Anglie bude míti zájem o to, aby samostatnou Ukrajinou zahradila Rusku cestu na jih, do jejích jižních moří. O svůj osud my se nechvějeme, nýbrž jisti jsme, že tak či onak, teď či za půl století Kyjev bude hlavním městem samostatné Ukrajiny. Třicet pět milionů probudivšího se kolosa Rusko nepozře.

Hle, to jsou myšlenky, pro které my myslíme, že rozbití Ruska a vytvoření ukrajinského státu souhlasí zároveň se zájmy rakouských Slovanů a zejména i českého národa. Jak vidíte, jsme upřímní a otevření. Nešálíme, nezabalujeme pravdu — třebaže hořkou — do bavlnky, neboť víme, že jen »clara pacta claros faciunt amicos«. Víme, že to, co mluvíme, neshoduje se s bombastickými slovanskými frasemi, kterými udržují

mezi vámi panslavistické illuse. Můžeme si mysliti, že volání naše k vám setká se s lecjakou nedůvěrou, snad i s nevolí, ale vznésti jsme je musili v našem i vašem zájmu. Zasloužilý v Slovanstvu, vysoce kulturní český národ nezasluhuje toho, aby se stal obětí neznalosti Ruska a jeho věrolomné »slavjanofilské« politiky.

Dovolíme si jednu historickou vzpomínku, která vám, Češi, ukáže, že vaši nejvýznačnější, o vaše obrození nejvíce zasloužilí muži dívali se na ukrajinskou otázku a její vztah k Rusku způsobem souhlasícím s naším stanoviskem. Bylo to r. 1849, v kroměřížském říšském sněmu, při debatě o náčrtku konstituce rakouského státu. Rakouští Ukrajinci z Haliče (zvaní Rusíni) zažádali tehdy u tak zvaného konstitučního výboru sněmu o zřízení samosprávné země z východní ukrajinské části Haliče — zvláštní od západní, polské části. Všichni Poláci, vycházejíce od výbojné myšlenky »polského státního práva« na ukrajinské území, postavili se tomu na odpor, užívajíce při tom takových důvodů, jakoby haličtí Rusíni byli toliko jazykovou či náboženskou odrudou nedílného »polského národa«, podobně jako teď zase mutatis mutandis mluví o nás ruští »sjednotitelé«, že jsme odrudou »ruského národa«. Ukrajinští poslanci pod vedením haličského metropolity Jachymovyče protestovali proti tomuto tvrzení, dokazujíce, že haličtí Rusíni jsou částí zvláštního slovanského národa se zvláštní řečí i historií, který pod názvem »Rusíni«, »Malorusové« nebo Ukrajinci v počtu 15 millionů) obývá východní Halič, jižní Bukovinu a jižní Rusko až po Don. — I stalo se tehdy, že v tento spor dvou slovanských národů — utlačovaného i utlačujícího — vmísil se třetí, stranou stojící a ideou svobody národů proniknutý Slovan — Čech. Dne 23. ledna r. 1849, když Polák Ziemiałkowski popíral odlišnost haličských Ukrajinců (Rusínů) od Poláků, tvrdě, že je vynašel místodržitel hrabě Stadion jako intriku proti Polákům, vzal si hlas zástupce Čechů, slavný F r a n t. P a l a c k ý, a polemisuje se Ziemiałkowskim řekl: »Musím proti vývodům poslance Ziemiałkowského konstatovati, že Rusíni (Ruthenen) nikterak nejsou »vynalezeným« národem. To jsou »Malorusové«, jací žijí v jižním Rusku a jichž je tam na 10 millionů. Nikterak není možno říci, že by Rusíni mluvili polským nářečím. Jsou celkem samostatným národem (eigenes Volk)... Jestliže se jim umožní bráti účast na dobrodiní západní kultury, budou v rukách rakouské vlády tvořiti zbraň proti nepřátelům státu, což má tím větší význam, uvážíme-li jejich vliv na jich spolubratry v Rusku.«*

Tak mluví s česko-rakouského a zároveň ukrajinského stanoviska váš Palacký, na což mu Ziemiałkowski zlobně odpověděl, že pan Palacký chce dáti »rusínské« (ruthenisch) otázce mezinárodní význam....

A do téže debaty ještě významněji zasáhl druhý vůdce Čechů Dr. R i e g e r (24. ledna 1849) a pravil:

---

*) Číslo z r. 1848.

»Rozhodně musím se vysloviti proti včerejším vývodům poslance Ziemiałkowského, pokud popírá samostatnou národnost Rusínů (eigene Nationalität der Ruthenen) a nechce souhlasiti s jejich autonomií, respective oddělením jich od Poláků do zvláštní provincie. Já však uznávám Ukrajince za samostatný národ (selbständige Nation). Znám Halič z vlastní zkušenosti a znám rovněž jich literaturu a řeč.... Rusínská řeč má svou literaturu....., která sice není příliš bohatá),*

Tři milliony Rusínů (der Ruthenen) žijí v Haliči a 13 millionů v Rusku. Moji pánové! Národ 16timillionový bude žíti, ať rozdělíte Halič, či nic. Takového národa nelze se zbýti popřením (hinwegleugnen), nedá se ani tak ani onak z mapy vyškrtnouti (lässt sich nicht so nur von der Karte hinwegstreichen). Svoboda tisku přivede rusínský (das ruthenische) element k velkému významu. Jeho svobodou dýšící literatura roztaví ledovou kůru ruského (des russischen) absolutismu a bude Archimedovou pákou, která roztříští carismus, strhujíc milliony Rusínů Ruskem porobených k odpadnutí od něho. To je, moji pánové, nejdůležitější v této otázce: úpadek severního despotismu bude bližší, jakmile Rusíni postaví se do řady jiných slovanských plemen.

»Mluvil jsem, moji pánové, také s Rusy (Russen). I ti popírají z celkem bezdůvodných motivů rusínskou (ruthenisch) národnost. Pro ně všechno je ruské, Halič rovněž! Tím nesmíme se dát zavésti (irreführen), když polská šlechta namáhá co možná udusiti národní vědomí Rusínů. Rusíni nemají ani šlechty ani měšťanstva.... Ale proto ještě nelze rusínský (ruthenisch) element považovati za nezpůsobilý k rozvoji.....

»Pan Ziemiałkowski nazývá se přes svůj rusínský původ »Polákem« — zrovna jako bych já mohl se nazývati »Němcem«, kdybych (obraceje se k Ziemiałkowskému) tak jako vy ztratil své národní vědomí, že jsem Čech.... Posměšky bylo stíháno, když před 15 lety Jungmann a jiní se věnovali české literatuře, a přece můžeme si dnes založiti znamenitou českou universitu. Zrovna tak bude záhy i s Rusíny. Vzdejte úctu národním snahám tohoto dosud, jak se strany Poláků, tak i se strany Rusů (Russen) pronásledovaného a k samostatnosti povolaného národa — třeba by to vám, Poláci, bylo sebe bolestnější. Je to smutné, že můj hlas prostředníka nenalezl u vás úvahy a že nechcete učiniti Rusínům žádných ústupků. Když tady nepomůže se Rusínům, pak dovedou se

---

*) Rieger pravil to r. 1849. Od té doby ukrajinská literatura rozvinula se k nepoznání. (Moderní ukrajinská literatura nejenom quantitativně, ale i qualitativně je dnes naprosto rovnocenným členem v rodině ostatních slovanských literatur a zároveň zajistila si samostatné místo ve světovém písemnictví vůbec. Vyvíjí se ve znamení abolicionistického humanitarismu a ryzího demokratismu, jsouc věrná velikému odkazu největšího ukajinského básníka genie — T. Ševčenka. H. B.)

obrátiti jinam — a uvažte to dobře, moji pánové, že tímto způsobem nejen polský element, nejen Rakousko, ale i svobodu ohrožujete!«....

Citovali jsme ze stenogramu s malými bezpodstatnými mezerami prohlášení dvou snad největších mužů českého obrození, učiněné nikde jinde, než v rakouském ústavodárném shromáždění, nikdy jindy, než v jaře rakouských národů, ze žádného jiného popudu, než za ústavní debaty — tedy: za historických auspicií. Za takového okamžiku takoví muži neházejí lacinými frasemi, nýbrž mluví s pocitem největší zodpovědnosti z duše svého národa. A tak mluvili tehdy Palacký a Rieger jménem českého národa, a — jak vidíte — přiznávali našemu národu plné právo na samostatnou existenci, a zároveň rozuměli oba správně, čím je Rusko a čím Rakousko pro rakouské Slovany. A bylo to řečeno tenkrát, když Rakousko ještě bylo zgermanisováno, když sotva byl povalen Metternich, a když teprve svítalo rakouským Slovanům. Čechové však znali tehdy cenu svobody a nebezpečí z Ruska. A Čechové z r. 1848 se nemýlili: svoboda učinila z jejich synů a vnuků první po Němcích národ v Rakousku. Což potomci Riegra, Palackého a jiných mohli by nám odpírati svobodu, o niž jejich dědové se snažili, a mohli by pro pseudoslavjanofilskou frasi zničiti — nám i sobě na škodu — správné porozumění toho, co tak jasně vyslovil Rieger a Palacký? . . .

Končíme! Jako členové porobeného a o národní osvobození usilujícího národa obracíme se k vám: Nevěříme, že by zvuky našeho volání nenašly ozvěny ve vašich srdcích. Demokratismus, humanismus, veliká láska k národu a svobodomyslnost — to jsou příznaky Čechů, jak my je známe — ideový odkaz Husa, Žižky, Komenského, Šafaříka, Palackého a Riegra. To je odkaz, z kterého jsme i my čerpali, který oplodnil i náš národní rozvoj a který musí býti ideovým mostem, po němž musí sejíti se Ukrajinci s Čechy. Vyznavači takového ideového odkazu musí se vysloviti pro svobodnou Ukrajinu.

VE VÍDNI, v lednu r. 1915.

SVAZ PRO OSVOBOZENÍ UKRAJINY.

PŘEDMLUVA //

Letošními válečnými událostmi stala se ukrajinská otázka časovou. Přišla na denní pořad mezinárodní politiky. Poněvadž širší veřejnost je poměrně málo a k tomu ponejvíce hodně jednostranně o ní informována, jeví se nyní potřeba popularisovati tuto otázku. To je právě jedním z úkolů letos zřízeného »Svazu pro osvobození Ukrajiny« (Sojuz vyzvoleňa Ukrajiny), jehož péčí je vydáno i toto pojednání. Tento spisek má výhradně informační ráz a účel. Jeť vlastně zlomkem z větší chystané mé práce o Ukrajině a Ukrajincích, jejíž první část — historická — byla uveřejněna ve »Slovan. Přehledu«*) (Roč. XII. a XIII.: Ukrajinská otázka) a jejíž část druhá (Soudobá Ukrajina) je teprve připravována k tisku. In nuce je načrtnuta v poslední kapitole této knížky (Ukrajina a Ukrajinci). Uvádění množství statistických údajů a zvláště některých odborně vědeckých dat (na př. antropologických) mohlo by se zdáti naprosto zbytečným v popularisačním pojednání informativního rázu a významu. V tomto případě bylo to však nezbytné: neboť právě výmluvná řeč statistická a odborně vědecká kriteria nejpřesvědčivěji rozptylují a vyvracejí četné sporné body a předsudky vůči ukrajinské otázce.

V celku knížka tato obsahuje minimum zpráv a údajů, nezbytných pro orientaci v ukrajinské otázce, dosud zpravidla velmi podceňované a málo věcně i nestranně studované. Pro ty, kdo by se o ni zajímali blíže, je určen literární přehled, ucrainic, sestavený se zvláštním zřetelem k česky psaným příspěvkům. (II. příloha.)

O politických tužbách ukrajinského národa v době přítomné poučí čtenáře český překlad původního národně politického programu »Svazu pro osvobození Ukrajiny«: — »Naša pljatforma« a úvodní provolání »Svazu pro osvobození Ukrajiny« k českému národu. (I. příloha.)

Ke spisku je připojena přehledná národopisná mapa Ukrajiny, jež byla pořízena dle známé »Národopisné mapy Slovanstva« prof. dra L. Niederlého (nákl. J. Laichtra na Vinohradech) — s laskavým svolením autorovým i nakladatelovým.

Na Žižkově. 8./XII. 1914. H. B.

---

*) Částečně a s některými změnami bylo jí použito v tomto pojednání.

I.

ZÁKLADNÍ PERIODY A MOMENTY V DĚJINÁCH UKRAJINSKÉHO NÁRODU)* //

Dlouhý čas historie Ukrajiny nebyla studována samostatně, nýbrž spolu s historií Ruska a Polska. Vysvětluje se to tím, že stará historiosofie těžiště historického studia spatřovala v politických dějinách toho kterého národa; při tom kulturní, hospodářská stránka jeho rozvoje byla opomíjena jako druhořadná. Následkem toho, co se nazývalo historií národa, bylo de facto historií státoprávní, dějinami panujících dynastií, podrobným výpočtem vojenských činů.

---

*) Historicko-politické příčiny způsobily, že do nedávna nebylo ještě pro označení Ukrajinců jednotného národního názvu. Zpravidla pro označení ruských Ukrajinců užívalo se úředního názvu Malorusové, pro rakouské Rusíni. Zároveň se vyskytovaly i jiné lokální názvy pro označení jednotlivých součástek ukrajinského národa (Rusnjaci, Kozáci, Červonorusové atd.). V souvislosti s národním obrozením Ukrajinců vznikla ovšem potřeba jednotného názvu. Vědecký název Jihorusové (Južnorusy), navržený Kostomarovem (užívaný Pipinem), se neudržel. Naproti tomu název Ukrajinci, ukrajinský národ (původně ukrajinsko-ruský, tudíž Ukrajina-Ruś), pomalu se vžil a dobyl si práv občanství nejenom doma, ale i v cizině. (Slovo Ukrajina v dějinách ukrajinského národa se vyskytuje už na počátku středověku, původně však ve smyslu zeměpisném, pro označení pohraničního území. Později, za polské vlády, pro označení jádra dnešní Ukrajiny.) — Dnes název tento má národně zeměpisný smysl, označující jednak veškeré ukrajinské území, jednak všechny příslušníky tohoto národa: ruské i rakousko-uherské, asijské i americké vystěhovalce. Je to tudíž jedině správný název pro označení tohoto národa, pročež bylo ho důsledně použito v této práci. (Podrobněji o tom v mé »Ukrajinské otázce«, kap. II., »Slovan. Přehled«, ročník XII., č. 4—6.).

Pochopitelno, že při podobném nazírání na podstatu historické vědy byla historie národů politicky a státoprávně nesamostatných studována jen potud, pokud se dotýkala politických dějin státu, k němuž přivtěleny byly tyto národnosti.

Že při tom skutečná historie takových nesamostatných národů velmi často zcela mechanicky se drobila na ojedinělé části, následkem čehož bylo nemožno podati celistvý obraz historické evoluce té které národnosti v postupném rozvoji — jest samozřejmo.

Celkem — úplně systematické historie takoví národové neměli, a měli-li, byly dějiny jejich zpravidla neuspokojivé.

V podobném postavení ocitl se ukrajinský národ, jenž ještě v ranním svém životě pozbyl státní samostatnosti a politické neodvislosti.

Teprve přijetím nových názorů a method do historické nauky (míním hlavně tak zv. »kulturní historii«) a vystoupením samostatných ukrajinských historiků (Kostomarova, Drahomanova, Antonovyče, M. Hruševského a jiných) v druhé polovici minulého století historie ukrajinského národa studuje se a zkoumá samostatně a soustavně.

Ukrajinští učenci obrátili hlavní zřetel na kulturní, hospodářské a sociální dějiny svého národa, které obyčejně byly ignorovány neukrajinskými historiky; dále vytkli si za úkol sestrojiti celkový obraz minulosti ukrajinského národa v jeho postupném vývoji; konečně ukrajinští historikové (zejména známý ukrajinský historiograf prof. M. Hruševśkyj) podjali se práce, vysvětliti skutečnou úlohu politického činitele v dějinách ukrajinského národa a zároveň objasniti úlohu jeho v dějinách východních Slovanů a východní Evropy vůbec.*)

Svoji historickou profession de foi prof. M. Hruševśkyj precisoval takto: »Jestli v soudobé historické vědě vůbec těžiště badání přenáší se na dějiny sociálně právních, hospodářských a kulturních poměrů, kdežto vnější politická historie má hlavně

*) M. Hruševśkyj: »Zvyčajna schema »russkoj« istorii i sprava racionalnoho ukladu istorii schidňoho Slavjanstva«. Petrohrad 1904.

význam pouze, pokud působila na tyto poměry — v dějinách ukrajinské historie vyplývá to z jejího obsahu samého.«

»Hospodářská, sociální a kulturní historie ukrajinského obyvatelstva jest pro některá období jedině možnou historií ukrajinského národa — a proto i bez ohledu na vůdčí zásady soudobých historických studií v dějinách ukrajinského národa vůbec na první místo musí býti postaveny zjevy hospodářského a kulturního vývoje.«

Rozumí se, že za takové methody historie ukrajinského národa objevila se daleko ne v takové podobě, v jaké ji obyčejně líčili polští a velikoruští historikové. Místo rozdrobených, ojedinělých period — více nebo méně vsunutých do dějin polských a ruských — máme před sebou celistvý obraz postupného vývoje ukrajinského národa v jeho minulosti, v němž jednotlivé epochy a události jsou v příčinném svazu, a v němž všude zrcadlí se vůdčí myšlenka dějin ukrajinského národa.

»V tomto sociálním a kulturně hospodářském pochodu máme základ národního života, který nás vede všemi stadii existence ukrajinského národa a pojí jeho dějiny v jednotný ústrojný celek.« (Hruševśkyj.)

* *
*

Je pochopitelno, že při nedostatku povšechných zpráv o prvopočátečním osazení a o vnitřní diferenciaci východní slovanské kmenové skupiny, jest velmi obtížno s dostatečnou vědeckou jistotou nastíniti obraz počáteční historie jak východního Slovanstva vůbec, tak i ukrajinského národa zvlášť, totiž oné jižní skupiny východních slovanských kmenů, které byly nejbližšími předky soudobých Ukrajinců.

Z toho, co jest dosud známo, lze připustiti (domněnka prof. M. Hruševského), že období od IV. do VIII. stol. naší éry jest dobou osazování ukrajinských kmenů na jihu nynějšího území.

Do polovice VII. století »ukrajinská kolonisace« byla již s to, aby obsadila pozdější toto území aspoň v hlavních rysech (poněvadž národopisné hranice neustálily se ovšem hned z počátku pevně)

Součinností ukrajinských kmenů, zejména ústředního kmene Polanů, vznikl kyjevský stát: první to politické a kulturní středisko východní Evropy a zároveň první státní a politické sjednocení tehdejší Ukrajiny. Stol. IX.—XI. bylo dobou rozkvětu intensivního politického a kulturního života tohoto státu.

Přijmutí křesťanství, šíření přinesených s ním prvků byzantské kultury a osvěty, primární sociálně hospodářské třídění obyvatelstva, dosti silný rozvoj průmyslu a obchodu — toť obsah tohoto období, které spolu s předešlými stoletími, kdy bylo připraveno politické sjednocení ukrajinských kmenů, tvoří první období dějin ukrajinského národa.*)

Jak známo, koncem XI. století, zejména však v XII. století, Kyjev pozbývá ponenáhlu svého politického významu. V té době v severovýchodním Rusku vznikají nová politická střediska budoucího moskevského velikoruského státu.

Tatarská pohroma (1223—1240) zasazuje poslední ránu kyjevskému státu. Takto Ukrajinci pozbývají samostatného státu a politické neodvislosti. Pokus haličsko-volyňských panovníků (Romana, Danyła, Jiřího — v XIII.—XIV. st.) o svržení tatarského jha a politické sjednocení Ukrajinců se nezdařil. Ukrajina, obklíčená mocnými sousedy výbojných záměrů (Uhry, Polskem a Velikým knížectvím Litevským), porobená Tatary, docela vysílena knížecími sváry — nepozorovaně po částech jest přivtělována

*) Přivtělení kyjevského státu k dějinám ukrajinského národa vyvolalo námitky se strany velikoruských historiků, považujících zpravidla kyjevskou periodu za organickou součástku všeruských dějin a za jakýsi úvod do dějin pozdějšího moskevského státu. Odpovídaje na tuto námitku, prof. M. Hruševskyj podotýká: »Ovšem, v IX. a X. století nebyl ukrajinský národ v úplné tvářnosti — jako nebylo v XII. až XIV. století velikoruské nebo ukrajinské národnosti v té podobě, v jaké se nám nyní jeví. Ale já, jako každý jiný historik, vytknuvši si za úkol prostudovati evoluci národa, musím vycházeti z prvopočátku jeho rozvoje — a s tohoto hlediska kulturní, hospodářský a politický život jižní skupiny východních slovanských plemen, z nichž utvořila se ukrajinská národnost, nezbytně musí býti zařazen do historie ukrajinského národa — rozhodně s větším daleko právem, než s jakým »kyjevská perioda« vsunuje se do všeobecně přijaté historie velikoruské říše, nazývané »ruskou historií«.

k litevskému státu a později spolu s Litvou dostává se pod vládu polskou (r. 1385).

Těmito událostmi zahajuje se druhá perioda v dějinách ukrajinského národa. Vyznačíme v ní nejdůležitější momenty. Předně třeba zdůrazniti nestejné výsledky politického přivtělení Ukrajiny k Litvě a k Polsku. Litva nejen že nejevila politického nátlaku na anektované ukrajinské a běloruské území, nýbrž pro svou malou kulturu sama propadla vlivu slovanského živlu, zejména běloruského.

A také v politickém ohledu litevský stát zachovával neutralitu vůči přivtěleným zemím; v tom směru jeho zásadou bylo: starého nerušiti a novostí nezaváděti. Zcela jinak působil stát polský na anektované ukrajinské území. Jednak svou vyšší kulturní úrovní, jednak svou expansivní politikou, působení Polska hluboce zasáhlo do dějin ukrajinského národa a zůstavilo v nich četné stopy: je to zřejmo hlavně v hospodářských, sociálních a kulturních poměrech Ukrajiny. Po stránce hospodářské a sociální vidíme u Ukrajinců jednak rychlý vzrůst privilegované třídy, která ponenáhlu se odnárodňuje, jednak pozvolný vzrůst širokých lidových davů sociálně, hospodářsky a právně úplně porobených, které však v národnostním ohledu zůstávají ve stavu surové, etnografické látky a které křečovitě lpí na pravoslaví jakožto na jediném zevním znaku své národní individuality.

Co se týče kultury, Ukrajina v té době podlehla západoevropskému působení, které v celku zvítězilo nad východní byzantskou kulturou (hlavně západní, pravobřežní Ukrajina).

Všichni tito činitelé připravili a podmínili rozuzlení této druhé periody v dějinách ukrajinského národa, jež přibližně potrvala čtyři století (XIV. až XVII. stol.).

Nová, třetí perioda počíná koncem XVI. století silným, lidovým hnutím porobených davů. Toto hnutí na počátku následujícího století nabývá rázu velké sociální revoluce, která se vyvrcholila v polovině XVII. století tak zv. »Chmelnyčinou« (Bohdan Chmelnyćkyj). Hlavní hybnou silou tohoto hnutí byli ukrajinští kozáci, jichž vznik spadá do minulého období a byl nejvíce podmíněn hospodářskými příčinami (Záporožská Sič).

S počátku kozácké hnutí bylo rázu spíše užšího, lze-li tak říci, stavovského: kozáci hájili svou svobodu, energicky bojovali proti pokusu polské vlády podmaniti si a omeziti jejich svobodné zřízení. V dalším stadiu hnutí nabývá rázu sociálního: kozáci vystupují na obranu hospodářsky a právně zotročeného ukrajinského lidu, jenž po stech prchal ze západní do levobřežní Ukrajiny (na východ od Dněpru), aby se tak vymanil z jařma polské šlechty.

Současně v tomto hnutí objevují se dva nové prvky: náboženský a národnostní.

Jak známo, koncem XVI. století (r. 1596) v západní Ukrajině zavedena byla náboženská řecko-katolická Unie. Pro katolické Polsko byla tato Unie pouze přechodní etapou ke katolisaci Rusi, t. j. Ukrajiny. Avšak v širokých ukrajinských massách, pro něž pravoslaví bylo jediným význačným znakem národní individuality, tato Unie setkala se s velikým odporem. Unii přijalo jen vyšší duchovenstvo západní Ukrajiny, hlavně z příčin kastovnických. Jde totiž o to, že tou dobou Ukrajina prožívala náboženskou krisi, poněkud obdobnou a přivoděnou týmiž důvody a příčinami, jako západní evropská náboženská reformace. Na venek tato náboženská reformace projevila se svérázними náboženско-osvětovými organisacemi, tak zv. »bratrstvy«. Že toto náboženské hnutí, směřující hlavně proti vyšší duchovní hierarchii a zlořádům církevním, nelíbilo se vysokému duchovenstvu — jest samozřejmo. Když však ukrajinská bratrstva došla energické podpory u cařihradského patriachy, vysoké ukrajinské duchovenstvo samovolně rozhodlo se přijmouti Unii, aby takto zachovalo si dosavadní privilegované a nekontrolované postavení.

Unie ve svém šíření na východ došla až do Kyjeva, kde byla zadržena ukrajinskými kozáky, kteří vystoupili na obranu pravoslavné víry anebo ukrajinské národnosti, neboť, jak známo, v této době náboženské a národní prvky navzájem splývaly a se podmiňovaly.

Teprve v posledním svém stadiu ukrajinská revoluce XVII. stol. nabývá rázu národnostního a politického.

Národním vůdcem byl tehdy znamenitý vojevůdce kozáků — Bohdan Chmelnyćkyj. Chmelnyćkyj, osvobodiv na čas východní Ukrajinu z pout hospodářského a sociálního i náboženského ujařmení, sní o národním obrození a politickém osvobození celé Ukrajiny, o založení neodvislé ukrajinské říše »po Lvov, Cholm a Halič«. Aby uskutečnil tento svůj záměr, umínil si zasaditi rozhodnou ránu polskému státu — za tím účelem navazuje styky s některými evropskými státy, a tím právě jest vysvětleno dobrovolné připojení Ukrajiny k moskevskému státu.*)

*) Mnozí učenci spatřují v tomto připojení Ukrajiny k Moskvě jakýsi projev národní příbuznosti Ukrajinců s Velikorusy, zkrátka zdůrazňují v ní národnostní moment. Sotva však lze souhlasiti s takovouto interpretací spojení Ukrajiny s moskevským státem, poněvadž tato politická unie, jako vůbec všechny ostatní, nejméně se opírala o zásadu národního příbuzenství nebo sympatie súčastněných v ní národů. Bylať obyčejným taktickým prostředkem k dosažení politického cíle, o němž jsem se výše zmínil. A v tomto případě zdá se, že skutečný smysl této politické unie správně vystihuje prof. Hruševśkyj: »Nevíme, jak si představoval Chmelnyčkyj svůj poměr k Moskvě, než lze silně pochybovati o tom, že snad myslil na utvoření nějakého stálého a těsného svazku s ní. Unie s Moskvou, o níž Chmelnyčkyj usiloval, byla pouze součástkou celého systému svazů, který připravoval proti Polsku. Poněvadž Moskva představovala si tento svaz ne jinak, než ve formě připojení Ukrajiny k moskevskému státu, Chmelnyćkyj, snaže se jí vyhověti, projevil ochotu, uznati nad sebou panství moskevského cara, slíbil mu důchody z ukrajinských zemí a byl ochoten poskytnouti moskevské vládě podobnou úlohu k vnitřním poměrům Ukrajiny, jakou dříve měla polská vláda. Nejbližším cílem Chm. bylo — zavléci moskevskou vládu do války s Polskem, a k dosažení toho neměl za nutné počítati se sliby a pohlížeti do daleké budoucnosti. Když však na konec moskevská vláda rozhodla se k tomu kroku, Chmelnyćkyj velmi brzo se přesvědčil, že podnikl příliš dvojsmyslnou dohodu k uskutečnění svých záměrů.« V té příčině velmi zajímavý jest pokus Chmelnyćkého následujícího roku, vysvětliti státoprávní a politický poměr mezi Moskvou a Ukrajinou. Míním tím tak zv. březnové resoluce z roku 1654, anebo tak zv. stati Bohd. Chmelnyćkého. Jejich úkolem bylo — stanoviti politický modus vivendi Ukrajiny pod suverenitou Moskvy. A třeba, že tyto »stati« byly sepsány velmi nejasně a neúplně, přece na základě jich někteří ruští právní historikové považují Ukrajinu za samosprávný stát, jenom personální unií spojený s Moskvou (na př. prof. Sergějevič, »Lekcijí islědovanija po drevněj istorii russkavo prava«.) Zde dlužno upozornit na jeden velmi rozšířený,

Události, o nichž jsme se právě zmínili, odehrály se hlavně v levobřežní Ukrajině, východně od Dněpru. V západní Ukrajině, která byla vrácena Moskvou Polsku r. 1667 (Andrusovský mír), jako ozvěnou a spolu finalem národního hnutí východní Ukrajiny, byly tak zv. »hajdamácké vzpoury«. (R. 1734—1768). Toto hnutí, způsobené hospodářskými a sociálními motivy, celkem nemělo jasně vyhraněné povahy. V něm »lupičství a dobrodružství střídaly se s motivy národnostního zápasu a msty«. (Hruševskyj.)

---

ač v podstatě naprosto nesprávný názor: domnělou podřízenost a bezvýznamnost státně politického prvku v dějinách ukrajinského národa. Ve skutečnosti má se tato věc téměř opačně: o státně politické neodvislosti snil — jak jsme to právě viděli — nejenom B. Chmel'nyćkyj, ale i mnoho z jeho nástupců. A je pozoruhodno, že většina těchto pokusů a plánů byla namířena proti Rusku, důkaz to, jak nacionálně bezvýznamnou byla unie Ukrajiny s Ruskem z r. 1654. Už nejbližší nástupce Chmel'nyćkého hetman Vyhovśkyj uzavřel (r. 1658 v Hadjači) smlouvu s Polskou proti Rusku, dle které Ukrajina vešla ve státní spojení s Polskou na právech autonomních jakožto veliké knížectví. Tato unie nebyla však trvalá pro vzájemnou nedůvěru súčastněných na ní národů a pro nastalé hetmanské interregnum, za něhož r. 1667 (dle andrusovského míru) Ukrajina byla rozdělena mezi Ruskem a Polskou: levobřežní (od Dněpru) dostala se pod carskou vládu, pravobřežní pod polskou.

Ještě zajímavější byl pokus »osvobození celé Ukrajiny až k Přemyšlu a Samboru«, jejž podnikl hetman Dorošenko, spojiv se s Tureckem r. 1669.

V důsledku tohoto faktu stala se Ukrajina samosprávnou provincií Turecka na způsob Valašska. Spolek tento netrval však dlouho z důvodů obdobných jako dřívější polsko-ukrajinská unie. Nejznamenitější však pokus o svržení carského jha a osvobození Ukrajiny podnikl známý a slavný hetman Mazepa (proto v Rusku přezdívají Ukrajincům »mazepinci«): spojil se se Švédskem a Polskou proti Rusku. Vinou spojenců (zejména Karla XII.) pokus se nezdařil. Bitva u Poltavy (r. 1709) byla ukrajinskou Bílou Horou.

Macchiavelismem carské vlády byla způsobena osudná roztržka v ukrajinském národu: sociální antagonism mezi zanedbávaným lidem a carskými výsadami zlákanou vrchností znemožnil společný postup a zápas Ukrajinců o politickou neodvislost a státní samostatnost vlasti. Nicméně ještě r. 1791 delegát ukrajinské vrchnosti hr. Kapnist vyjednával v Berlíně s pruskou vládou o vysvobození z carských pout, protestoval proti »ruské tyranii«.

Dnešní vystoupení Ukrajinců s požadavkem státně politické samostatnosti je jen obnovením starých pokusů o naprostou národní neodvislost.

Ukrajinská revoluce XVII. století nepřinesla Ukrajině ani národního, ni politického osvobození. Příčina takovéhoto rozuzlení tkví v tom, že jak motivem, tak i obsahem byla revolucí sociální. »Chmelnyčyna« — praví prof. Hruševškyj — ukázala se sociální revolucí, a to nejen v představách lidu, jenž šel na výzvu vůdců právě za reorganisací sociálních a hospodářských poměrů, nýbrž i svými důsledky.

Nicméně, ne-li de jure, tedy de facto jedním z výsledků této revoluce byl — vznik svérázného, republikánského, kozáckého konstitucionalismu v tehdejší Ukrajině. Míním tím hetmanské zřízení na Ukrajině, nebo tak zvanou »hetmanštynu«, založenou na výše uvedených »statích« Bohd. Chmelnyčkého. Nebýti vnitřního rozdvojení, které v té době se dokonalo v sociálním složení ukrajinského kozáctva a které bylo podmíněno objevením se třídního antagonismu mezi směrodatnými ukrajinskými kruhy, jež na první místo postavily požadavek politické autonomie Ukrajiny, a mezi lidem, jenž se súčastnil revoluce v XVII. století hlavně z důvodů hospodářských a sociálních, — jest možno, že by se bylo Ukrajině podařilo svrhnouti za tehdejší všeobecné politické krise ve východní Evropě jak polskou, tak i moskevsku nadvládu a takto státi se neodvislým, samostatným státem.

Pohříchu tehdejší ukrajinští autonomisté všecky své záměry na osvobození Ukrajiny opírali o různé politické kombinace s cizími státy, nejen si nevšímajíce lidových mass, nýbrž svou protilidovou politikou popuzujíce je proti sobě. Z té příčiny ukrajinský lid úplně ochladl k autonomistickým plánům za osvobození Ukrajiny — a ukrajinští autonomisté octli se v postavení generálů bez armády. (Aby se vyhnuli tomuto osudnému rozkolu, nyní Ukrajinci zdůrazňují ve svém státně politickém programu demokratický jeho ráz, zejména však bezodkladné rozřešení agrární otázky.) Této vnitřní nemohoucnosti Ukrajiny dobře využitkovali její sousedé, zejména stát moskevský; pro úspěšnější a rychlejší odnárodnění Ukrajiny Moskva nejen že podporovala tuto nemohoucnost, nýbrž ji zvyšovala umělým sesilováním vnitřních antagonismů v nově přivtělené zemi.*)

Poznámka k předcházející stránce.

*) V politice moskevského státu k přivtělené Ukrajině vyskytuje se mnoho velmi zajímavých momentů a faktů. Celkem cílem Moskvy bylo úplné porobení a odnárodnění Ukrajiny, vyplenění všeho, čím se lišili Ukrajinci od Velikorusů. Vyvrcholením této oficiální moskevské politiky na Ukrajině byla vláda Petra Velikého a Kateřiny II. Poněvadž velmi často se opakují důvody o domnělé naprosté shodnosti všeho ukrajinského s velikoruským, — jest důležito poznamenati, že moskevská vláda již s prvopočátku směřuje se svojí politikou právě k vykořenění všech národnostních zvláštností Ukrajinců, zejména však jazykových. Již na počátku XVIII. století vydány byly zákazy proti ukrajinskému tisku. Ukrajinské knihy měly se překládati do velikoruského nářečí, a to proto, jak se praví v oficiálním cirkuláři — »aby nijaké různosti a zvláštního dialektu u nich (Ukrajinců) nebylo«.

Petr Veliký, fakticky ničě hetmanské zřízení na Ukrajině, ostře vyslovuje se proti tomu, aby Malá Rus považována byla za něco samostatného, a projevuje přání, aby »národ maloruský splynul s velikoruským«. Kateřina Veliká, dokonavši úplné porobení Ukrajiny (r. 1764 zrušeno bylo zmíněné samosprávné hetmanské zřízení na Ukrajině a r. 1775 zničena byla kozácká »Zaporožská Sič« — svérázná vojenská republika a poslední přístřeší ukrajinské politické neodvislosti), přísně vystupuje proti »podvratnému názoru, dle něhož (Ukrajinci) považují se za národ od zdejšího (velikoruského) úplně odlišný«. V dopise knížeti Vjazemskému Kateřina podává recept odnárodnění jinonárodních území ruské říše: »Malá Rus, Livonsko a Finsko — píše císařovna — jsou provincie, které se spravují dle potvrzených výsad; zrušiti výsady najednou bylo by velmi nepřístojné, avšak nazývati provincie ty cizozemskými a dle toho s nimi jednati, jest více než omylem a lze to nazvati s jistotou hloupostí. Tyto provincie, jakož i Smolenskou, je třeba nenápadně přivésti k tomu, aby se poruštily a přestaly se dívati jako vlci z lesa.)

Uvedená fakta jsou zajímava nejen pro charakteristiku politiky ruské vůbec, a zvláště k Ukrajině, nýbrž jsou ještě důležitější jako doklady k tomu, že Ukrajinci a Velikorusové již v době připojení Ukrajiny k moskevskému státu nebyli a nepovažovali se za jednotný národ. Dále národnostní zvláštnosti Ukrajinců nebyly tak nepatrné, jak obyčejně uvádějí odpůrci samostatnosti ukrajinského národa. Jinak by je moskevská vláda nemusila tak soustavně a houževnatě vykořeňovati. Z toho konečně vysvítá, že antagonism mezi Ukrajinci a Velikorusy je původu staršího, a že nejnovější národní hnutí mezi Ukrajinci jest jen přirozeným obrozením starého vědomí samobytnosti a nikterak ne umělé, politickými motivy podmíněné hnutí (intrika, separatism), jak tvrdí a snaží se dokázati obhájcové nedílného, jednotného ruského národa a jednotného ruského jazyka.

Ponenáhlu Ukrajina víc a více se porobuje a zotročuje. V druhé polovici XVIII. století tento postup agonie ukrajinského národa dosáhl toho kritického okamžiku, kdy jeho národní smrt zdála se býti nevyhnutelnou.

»Ale lidové massy našly v sobě nevyčerpatelnou sílu obrodnou — a totéž XVIII. století, které vidělo největší úpadek ukrajinského národa po předcházejícím vzpružení, přineslo koncem svým počátky obrození...« (Hruševský j.)

II.

Z DĚJIN OBROZENÍ UKRAJINSKÉHO NÁRODU

Paralelní a spojité studium znovuzrození evropských (slovanských i neslovanských) národů odhaluje mnohou shodu a analogii mezi nimi, svědčící o jejich všeevropském rázu.

Lze tudíž považovati obrození každého jednotlivého národa za pouhý článek jednoho společného pochodu národního znovuzrození či správněji národnostní individualisace Evropy (koncem XVIII. a počátkem XIX. stol.).

Tato shoda mezi zvláštními projevy řečeného všeevropského pochodu vysvětluje se ostatně jednotností těch ideí a činitelů, které tvořily jeho základy a jimiž byl podmíněn.

Rovněž i znovuzrození ukrajinského národa jest samo o sobě pouze jednou z variačních forem tohoto všeevropského procesu, poněvadž působily při jeho vzniku a vývoji tytéž myšlenky a zásady, jako v jiných obdobných hnutích, což bylo zdůrazněno a častěji konstatováno mnohými badateli ukrajinského národního obrození a na co bude upozorněno v dalším výkladu. Jest třeba specielně konstatovati tento fakt se zřetelem na tak rozšířené a zároveň zcela libovolné výklady ukrajinského hnutí, jakoby bylo uměle vyvoláno, či kýmsi vymyšleno (v Haliči prý hr. Sta-

dionem), nebo »intrikou« (polskou, rakouskou, pruskou). Všecky podobné výklady národního obrození Ukrajinců, nehledě k jejich domněle »vědeckému« podkladu, jsou ve skutečnosti naprosto bezdůvodné a fantastické, majíce jedině za účel stůj co stůj zdiskreditovati a umlčeti toto hnutí.

Avšak nestranné, věcné a srovnávací studium tohoto hnutí na celkovém pozadí národnostního obrození celé Evropy jednak co nejlépe odhaluje úplnou nicotnost všech těchto protiukrajinských »theorií«, jednak ukazuje v něm řadu momentů a faktů obdobných historii obrození slovanských (i neslovanských) národů.

a) *Z DĚJIN OBROZENÍ RUSKÉ UKRAJINY //*

Jako u jiných slovanských národů východiskem ukrajinského obrození bylo obnovení či znovuzrození ukrajinského jazyka. Řeč ukrajinské literatury předcházejícího období nebyla ještě lidová: převládaly v ní cizí slovanské prvky. Tato řeč v polovině XVIII. stol. zaniká. Téměř touže dobou a poněkud i v souvislosti s tím faktem lze pozorovati u některých ukrajinských spisovatelů obrat k živé, lidové ukrajinštině. Nutno při tom poznamenati, že lidová řeč byla uvedena do ukrajinské literatury mnohem dříve (asi v první polovině XVIII. stol.). Avšak na počátku případy užití ukrajinštiny v literatuře jsou řídké a omezené. Teprve koncem XVIII. stol. a počátkem XIX. stol. objevila se řada zajímavých rukopisů v lidové ukrajinštině, jež hrály nemalou úlohu v dějinách tvoření soudobé spisovné ukrajinské řeči, a zároveň i v dějinách obrození ukrajinského národa vůbec.

»Jazyk rozhodl o osudu ukrajinského obrození, obnoviv přetrhaná pojítka mezi inteligencí a lidem, uvolniv cestu k duši lidu, k splynutí s ní. Odtud pochází svérázný obsah, charakterisující tuto novou ukrajinskou literaturu od prvních jejích kroků — národní ráz tvorby, realism a demokratism. Jazyku má děkovati Ukrajina za to, že ukrajinofilstvo neskončilo se sbíráním plodů lidové slovesnosti, sestavováním slovníků a mluvnic, nýbrž že přešlo v skutečné národní obrození. S tohoto stano-

viska první literární výtvory, jež vzbudily vážný zájem o lidovou řeč a posloužily poprvé jejímu literárnímu zpracování — znamenají epochu v dějinách ukrajinského národa.« (Hruševškyj.)

Toto mladé hnutí více živelní než vědomé nalezlo silnou mravní podporu a sankci v tehdejším západoevropském hlásání národní emancipace (Herder), v dovršujícím se touž dobou osvobození a obrození soukmenných slovanských národů.

Návrat k ukrajinské lidové poesii objevil nejen nevysychající pramen lidové řeči, nevyčerpatelnou to pokladnici pro obohacení mladého jazyka, ale i zapomenutý, porobený lid. Odtud pochází úcta k tomuto »bezejmennému hrdinovi«, »šedému davu«, odtud idealisace lidu. Zde jsou kořeny ukrajinského »národnictví«, jež značnou měrou ochladilo nadšení a idealisaci staré kozačiny (romantické kozákofilství).

Obyčejně se považuje za východisko obrození ukrajinského národa tištěné vydání travestované »Aeneidy« (1798) J. Kotljarevského, jíž byla zahájena moderní ukrajinská literatura. »Aeneida« byla první ukrajinskou knihou tištěnou v lidové řeči. Nežli vyšla tiskem, byla velmi rozšířena v opisech a ovšem nemohla zůstati beze vlivu na tehdejší nově se rodící ukrajinskou inteligenci.*) Zejména však pro čistotu a neobyčejnou barvitost své řeči.

Než v té době bylo ještě národní procítění a uvědomění Ukrajinců tak slabé a k tomu mělo více živelní, než vědomý ráz, že sama sebou »Aeneida« by nemohla vzkřísiti ukrajinský národ. Vždyť ještě dvacet let po jejím uveřejnění spisovatel první mluvnice ukrajinského jazyka (Pavłovškyj) nazývá jej »ne

*) Jest pozoruhodno, že hned na počátku národního obrození Ukrajinců shledáváme se u nich s mohutným politickým projevem, který měl silný vliv na vytvoření politické ideologie nové ukrajinské inteligence. Míním tím známou rukopisnou »Istoriji Rusov ili Małoj Rosiji« (sepsanou sice rusky, ale duchem veskrze ukrajinskou), jejíž autorství není dosud přesně stanoveno (snad Poletyka?), z konce XVIII. nebo počátku XIX. stol. (tiskem byla uveřejněna teprve r. 1846). Historická hodnota její není valná (obsahujeť hodně fantastického, romantického), avšak její abolicionalistické tendence (autonomism, demokratism

živým a ne mrtvým jazykem«, ale »zanikajícím nářečím«.

A jestliže nicméně ukrajinský národ nezahynul, ale znovu se zrodil, mají o to zásluhu ona kulturní střediska, v nichž postupně se uskutečňoval proces národní krystalisace a individualisace Ukrajinců.

Prvním své doby a dosti vlivným takovým střediskem byla charkovská universita (zal. r. 1805). Prostřednictvím charkovské university počaly pronikati na Ukrajinu nové západoevropské ideje a směry a s nimi záhy i myšlenka slovanské vzájemnosti. Zde kolem tohoto mladého ohniska vědy a osvěty utvořila se skupina učenců a veřejných pracovníků, zcela oddaných myšlence znovuzrození ukrajinského národa. Odsud vyšli první nejenergičtější a nejznamenitější buditelé ukrajinského obrození. (Hułak Artemovśkyj, Kvitka Osnovjanenko, M. Kostomarov, Metłynśkyj.)

Tím byl dán počátek ukrajinskému slovanofilství mocným vlivem Srezněvského (»Zaporožská Starína« 1832 až 1838). V Charkově, záhy po založení university, objevují se ukrajinovědné časopisy a periodické publikace (»Charkovský Věstník«, »Ukrajinská revue«, »Charkovský Demokrat«, dále »Ukrajinský Almanach«, »Jitřenka«, »Ukrajinský Sborník«).

Slovem, jak praví historička Jefimenková, »kolem charkovské university utvořil se kroužek lidí, který vystoupil s pevným úmyslem pracovati v oboru vědy a literatury pro obrození ukrajinské národnosti, t. j. jednak pro to, aby vědeckou prací odhalil živel této národnosti, jednak aby cestou literární tvorby

---

až k revolucionalismu, voltairovský antiklerikalism, naprosté odsouzení selské roboty, rozhodné hájení politické samostatnosti Ukrajiny) — učinily z tohoto skvělého pamfletu politické evangelium obrozující se Ukrajiny, působily na vytvoření politické ideologie, jejíž stěžejnými zásadami i podnes jsou: lidovláda, samospráva, decentralisace a federalism. Zároveň byla také východiskem pro první ukrajinské historiky (Bantyše-Kamenśkého a Markevyče), což ovšem neprospělo vývoji ukrajinského dějepisectví.

v národní ukrajinštině uvedl ji do mezinárodního jednotného kulturního svazu«.

Brzo však těžiště této ukrajinské činnosti bylo přeneseno do Kyjeva, kde r. 1834 otevřena byla ruská universita v náhradu za uzavření polské vilenské university (r. 1831) a krzemieneckého lycea. Kyjevská universita byla zřízena z důvodů ryze politických a se zřejmou protipolskou tendencí. Avšak zrovna pro svou zeměpisnou polohu — v srdci Ukrajiny — stala se novým střediskem dalšího vývoje ukrajinského národa ve směru jeho národní individualisace. V tom ohledu zejména cenná jest vědecká činnost prvního rektora kyjevské university Maksymovyče, znamenitého učence, jenž mnoho učinil pro všestranné studium kyjevské Rusi (v oboru historie, archaeologie, národopisu, místopisu, jazykozpytu a folkloru). Věru ne neprávem nazval ho jeho biograf »celou učenou historicko-filologickou společností pro výzkum kyjevské Rusi«. Maksymovyč začal vydávati periodické publikace (»Kijevljanin«, později »Ukrajinec«), jež zcela byly věnovány otázkám Ukrajiny.

Se jménem kyjevské university spiat je vznik známého »Cyrillo-Methodějského bratrstva« (r. 1846), jehož program obsahoval ukrajinskou formuli slovanské myšlenky a jenž zároveň byl prvním pokusem o theoretické vyjádření a zdůvodnění ukrajinské národní ideologie na širších humanních, politických a sociálních základech (federalism, autonomism, demokratism).*)

Jak je známo, »C.-M. bratrstvo« bylo denuncováno a padlo za oběť vládním represím dříve (r. 1847), než počalo svoji činnost. Zakladatelé jeho (mezi nimi spisovatelé-buditelé Hułak a Kułyš,

Bělozerský, rovněž geniální ukrajinský básník-věštěc T. Ševčenko a proslulý historik Kostomarov) byli zatčeni a krutě potrestáni. Než vliv »bratrských« myšlenek — zejména však jimi prodchnuté poetické tvorby T. Ševčenka — na osudy ukrajinství byl nesporně veliký. Literární práce Ševčenkovy, zvláště jeho proslulý »Kobzarj« (r. 1840) rozhodly o osudu ukrajinské literatury a zároveň i národní samostatnosti Ukrajinců. »Jeho tvorba — praví prof. Hruševškyj — je tvorba národa, jenž rázem — bez jakéhokoliv přechodu — dospěl vysokého literárního rozvoje a individuálního vědomí a který spojil ve svých výtvorech intuici lidové poesie s uvědomělostí literární tvorby.«

Vládní represe vůči kyjevskému »bratrstvu« zahájily v Rusku éru soustavného pronásledování ukrajinského hnutí v carské říši, jež bylo vyvrcholeno známým barbarským »lex Josephovicia« (1876) — carským to úkazem, kterým byla zakázána v Rusku ukrajinština a ukrajinská literatura. Fakt téměř ojedinělý v kulturních dějinách, jenž má leda jednu analogii: papežskou bullu z r. 1245, jíž úplně byla vyobcována provençalština jakožto »kacířský idiom«.

Během této doby ruské ukrajinství se projevilo na venek dvakráte.

Po prvé v 60. letech v době t. zv. »velikých reforem« v Rusku. Tehdy několik bývalých »bratrů« s Kostomarovem a Kułyšem v čele (Ševčenko zemřel v předvečer vydání manifestu z 19. února r. 1861, jímž byla zrušena v carské říši robota) založili v Petrohradě revui »Osnova« (1861—1862), věnovanou specielně otázce ruského ukrajinství. Jak se dalo očekávati, »Osnova« dlouho se neudržela. »Bratrské« myšlenky za nových okolností

(po osvobození sedláků) a zvláště v předvečer polského povstání (r. 1863) nenalezly vhodné půdy a ozvěny. A kromě toho »Osnova« vydávaná v Petrohradě, daleko od Ukrajiny, přirozeně nemohla silně a bezprostředně působiti na ni. Neměla tudíž značného vlivu na vývin ukrajinské národní myšlenky. Známou »Zpovědí« Antonovyče řešila otázku polsko-ukrajinského poměru v ruské Ukrajině a prohlášením Žiteckého (stať »Ruské vlastenectví«) formulovala stanovisko vzhledem k ukrajinsko-polskému sporu. Obě odpovědi arci vyzněly ve smyslu národní samostatnosti Ukrajinců. »Osnova« měla však politicko-společenský význam, jsouc výrazem těsného duševního svazku mezi ukrajinskou tehdejší inteligencí a svobodomyslnou velkoruskou veřejností. Jinak ukrajinské hnutí v Rusku v této době bylo apolitické, majíc po výtce kulturní ráz.

Počátkem let 70. v souvislosti se zmírněním vládního režimu vůči ukrajinství — toto soustřeďuje se na krátkou dobu v Kyjevě, kolem »Jihozápadního oddělení zeměpisné společnosti« (založené r. 1873), jejíž úkolem bylo vědecké prozkoumání této země*) a v níž záhy byly seskupeny přední ukrajinští badatelé (Čubynśkyj, Antonovyč, Dragomanov, Vovk, Rusov, Žytećkyj, Kistjakovśkyj a j.). V dějinách ukrajinské vědy měla tato »zeměpisná společnost« dalekosáhlý význam: neboť její činností byl dán základ pro tuto vědu. Zároveň však měla pro Ukrajince důležitost národnostní vůbec. Neboť nepřímo působila a podmínila oživení ukrajinské literatury (Nečuj-Levytśkyj, P. Myrnyj, A. Konysśkyj, M. Staryćkyj a j.). V jejím ovzduší zrodila se i ukrajinská národní hudba (M. Łysenko).

Lex Josephovicia (1876), úkaz, nazvaný tak podle původce M. Josefoviče, který představil oficielním kruhům ukra-

*) Souvisí se známou národopisnou výpravou P. Čubynśkého, jejíž výsledky byly shrnuty v znamenitém národopisném veledíle: »Trudy etnografičesko-statističeskoj expediciji v západno-russkij kraj« (7 svazků, v Petrohradě v letech 1872—78), jež i posud je hlavním pramenem etnograficko-folkloristickému poznání jádra ruské Ukrajiny. —

jinské hnutí jako »výmysl rakousko-polské intriky a zamaskovaný socialism«, znemožnil jakýkoliv jeho rozvoj v Rusku, odsoudil je k »podzemní« existenci.

Řečená kyjevská »zeměpisná společnost« byla zavřena; členové její potrestáni. Proti ukrajinskému písemnictví byl vydán zvláštní tajný carský úkaz, jímž zakázáno bylo tisknouti v Rusku původní ukrajinské práce anebo překlady do ukrajinštiny, vyjma »výtvory krásné slovesnosti« a »historické dokumenty i památky«, dále zákázána byla ukrajinská divadelní představení, dokonce tisk hudebnin s ukrajinským textem. Konečně zakázán byl dovoz ukrajinských knih z ciziny (t. j. hlavně z rakouské Ukrajiny). V tomto těžkém období ukrajinovědná revue »Kijevskaja Starina« (1882 až 1905) byla snad jediným zevním projevem ukrajinského života v Rusku.

Teprve r. 1906 — v důsledcích ruského revolučního hnutí, via facti zrušen smutně proslulý »lex Josephovicia«.

Čtyřicet let ruským Ukrajincům bylo zakázáno býti Ukrajinci; vyvíjeti se národně a kulturně; pěstovati mateřštinu a šířiti mezi lidem osvětu v rodné řeči. Carská vláda doufala tak násilně potlačiti vzrůst národního uvědomění mezi Ukrajinci, zákeřně zničiti tuto ještě pevně nevypěstovanou národní jednotku. V tom ohledu pozoruhodný jest vládní zákaz vydání ukrajinské knihy: »Pokus mluvnice maloruského jazyka (roku 1877), odůvodněný tím, že »nelze připustit tištění mluvnice jazyka, jenž je odsouzen k nebytí«. Zní to jako refrain proslulého výroku ruského ministra Vałujeva, jenž r. 1863 řekl na adresu ukrajinštiny: »nebylo, není a nesmí být«.

Původci zákona protiukrajinského z r. 1876 zapomněli na jedno: že nijakými vládními výnosy a úkazy nelze zničiti národ. Lze jenom na čas zadržeti jeho přirozený rozvoj.

Zákon z r. 1876 nezničil ukrajinského národa. Ukrajinci, když byl jim znemožněn národnostní vývoj v Rusku, přenesli svoji buditelskou a obrodnou činnost do sousední Haliče, kde od 70. let pokračuje další vývoj ukrajinské národní myšlenky za společné spolučinností ruských a rakouských Ukrajinců.

b) Z DĚJIN OBROZENÍ RAKOUSKÉ UKRAJINY

Obrození západní čili rakouské Ukrajiny počalo se (aspoň v prvých svých projevech) neodvisle od národního obrození východní, to jest ruské Ukrajiny. Dlužno poznamenati, že první záblesky národního sebevědomí rakouských Ukrajinců jsou spiaty s vládními reformami, směřujícími »k povznesení ukrajinské (rusínské) národnosti vůbec a částečně jejího duchovenstva«.

Tato příznivá politika rakouské vlády byla podmíněna jednak diplomatickými důvody, jednak zásadami osvícenského absolutismu, jimiž řídil se ve své státní činnosti císař Josef II. (josefinism).

Je zcela přirozeno, že po připojení Haliče k Rakousku (1772) po prvním rozdělení Polska rakouská vláda mohla očekávati odpor se strany Poláků. S druhé strany obyvatelstvo východní Haliče (Ukrajinci), ačkoli v národnostním ohledu nebylo vyhraněno, přece budilo u rakouské vlády obavy před možným irredentismem. Rakousko, aby se zbavilo těchto nepříjemných možností, použilo universálního a zaručeného prostředku k sebezachování: využitkovalo národního antagonismu mezi Ukrajinci a Poláky a podporovalo jej. Poněvadž však tehdy ukrajinské obyvatelstvo bylo pohříženo v jakousi stagnaci, stísněno hospodářsky a sociálně a kromě toho odnárodněno ve vyšších svých vrstvách, spatřovaly vládní kruhy vídeňské v podpoře národní emancipace Ukrajinců nejlepší oporu pro svou politiku. Osvícenský absolutismus Josefa II. s jeho reformami, směřujícími k odstranění roboty, zvláště svými protikatolickými tendencemi působil velmi blahodárně v této věci. Tím jednak bylo sociálně a hospodářsky zlepšeno postavení ukrajinského rolnictva, čehož následek byl, že rolnictvo do jisté míry vymanilo se z pod jha polské šlechty,

— jednak zlepšil se stav ukrajinského (unitského) duchovenstva, které dříve v poměru k duchovenstvu katolickému bylo na stupni pariů. Tyto vládní reformy byly základem, z něhož vyšly první záblesky národního obrození haličských Ukrajinců. K nim záhy přistoupily i reformy v organisaci národních škol s vyučovacím jazykem ukrajinským.

Již Marie Terezie měla v úmyslu provésti celou řadu reform ve prospěch ukrajinského duchovenstva uherské Rusi, jichž výsledkem bylo založení zvláštního duchovního učiliště v Munkači. Roku 1774 založila ve Vídni seminář pro rakouské unity (Barbareum). Roku 1784 podobný seminář založen byl ve Lvově, a při lvovské universitě, zřízené téhož roku, založeny ukrajinské kathedry; kromě toho při universitě otevřeno bylo lyceum k přípravě ukrajinské mládeže k vyššímu vzdělání.

Po smrti Josefa II. zavládla v Rakousku znovu reakce, katolictví dosáhlo opět starých výsad — a nástupce Josefa II. ostře změnil politiku k haličským Ukrajincům. Jeho vláda uznala obrození ukrajinského národa za nepotřebné, ba dokonce shledala v něm i nebezpečí pro Rakousko. Ostatně i mezi Ukrajinci, správněji mezi ukrajinským duchovenstvem, jediným tehdy představitelem ukrajinského národa, příznaky národního obrození koncem minulého století změnou vládní politiky a sesílením vlivu katolického duchovenstva v Haliči (po konkordátu) pozvolna zanikly; ovšem u převážné většiny.

Teprve v třicátých letech XIX. století počíná v Haliči skutečné obrození ukrajinského národa, vzbuzené týmiž příčinami a motivy, jako u druhých národů.

Tou dobou pronikly do Haliče jednak myšlenky západoevropského romantismu a slovanského obrození, jednak spisy ruských Ukrajinců, zejména »Aeneida« Kotljarevského.

Konečně polské povstání r. 1830—31 a spolu s ním i revoluční literatura, určená pro Ukrajince a psaná ukrajinsky, rovněž působily na obrození haličské Ukrajiny. Ačkoli v této literatuře hlásána byla ideologie v duchu staré polské historiosofie idealisující polsko-ukrajinskou unii, přece svým ukrajinským jazykem

docílila zcela opačných výsledků: působila na ujasnění a prohloubení národní samostatnosti Ukrajinců.

Nová perioda v obrození haličské Ukrajiny je úzce spiata s činností znamenité »ukrajinské trojice«: M. Šaškevyče, I. Vahylevyče a prof. J. Hołovaćkého. Působením jejich (zvláště neunavného Šaškevyče) utvořil se neveliký kroužek, jenž vytkl si za úkol obnoviti přerušený styk ukrajinské inteligence s lidem a zjednati právo živé řeči toho národa, přezíraného odnárodněnou ukrajinskou inteligencí, zjednati právo »selskému žargonu«, »jazyku pastevců«.

Poněvadž většina buditelů byla z řad kněžských, počali užívati veřejně tohoto »chlopského« jazyka s kostelních kazatelen. Vlivem proudů z východní Ukrajiny členové tohoto kroužku počali studovati literaturu a historii ukrajinského národa, sbírati národopisný materiál, zaznamenávati národní písně a konečně pokusili se přizpůsobiti lidový jazyk spisovnému. Tak připraven byl roku 1834 k vydání první ukrajinský almanach »Zorja« (Zorja, pisemce posvjaščennoje ruškomu jazyku). Leč tomuto prvnímu pokusu na poli obrození haličské Ukrajiny nebylo souzeno vyjíti na světlo: »Zorja« padla za obět censuře, ačkoli vídeňský censor, známý slavista Kopitar, nejen nenašel v ní nic nezákonného, nýbrž napsal o ní velmi vřelou a sympatickou recensi. Almanach »Zorju« zničil lvovský censor, biskup V. Levytskyj. Viděl v něm zřejmý protest proti starým tradicím vysokého unitského duchovenstva, drzý pokus o zavedení živé lidově-národní řeči tam, kde dosud vládlo mrtvé »jazyčije«. Zkrátka, »Zorja« jako věštkyně obrozující se mladé, demokratické Ukrajiny padla za obět odrodilým strážcům starých zásad a názorů. A její nadšení tvůrcové byli vládou pronásledováni. Podobný osud stihl i druhý ukrajinský almanach, nazvaný »Rusałka Dnistrova« (1837), který z důvodů censurních vytištěn byl v Budapešti. Vídeňský censor Kopitar, živě se zajímající o ukrajinské mladé hnutí, opět velmi sympaticky vyjádřil se o této druhé práci »trojice«. Vydavatelé tohoto almanachu, jakož i mnozí členové zmíněného kroužku, byli znovu stiženi vládními represemi. Vládní zvůlí mladé hnutí na čas bylo zastaveno.

Rok 1848, který zasadil těžkou ránu západoevropskému starému režimu, způsobil také valné změny v rakouské říši. V tomto kritickém okamžiku rakouská vláda, majíc proti sobě silnou slovansko-uherskou oposici, znovu rozhodla se hledati opory u Ukrajinců, využitkovati jejich historického sporu s Poláky. Zcela neočekávaně, částečným působením náměstka haličského hraběte Stadiona (odtud také vznikla legenda, že Ukrajince vymyslil vůbec hr. Stadion) — Ukrajincům dostalo se některých národně-politických práv. Předně bylo zlepšeno sociálně hospodářské postavení ukrajinského lidu zrušením roboty. Celou řadou politických a občanských reform Ukrajinci byli uznáni za samostatnou a rovnoprávnou národnost v Haliči. Ukrajinský jazyk znovu byl zaveden do obnovené lvovské university, jakož i do mnohých jiných škol s převážnou většinou ukrajinských žáků. Tou dobou vznikla první politická organisace v Haliči »Ruśka Holovna Rada« s 34 odbory v menších městech a městečkách.

Zajímavá národní profession de foi »Holovnoj Rady« vyložena je v několika deklaracích, zaslaných vládě.*)

Jak zřejmo, Ukrajinci ve svém prvním politickém vystoupení zdůraznili svou národní samostatnost a jednotnost jak s ruskou Ukrajinou, tak i s uherskou Rusí.

---

*) Nejdůležitější body těchto deklarací uvádím ve výňatcích. Tak v »Denkschrift der ruthenischen Nation in Galizien zur Aufklärung ihrer Verhältniss« (31. VI. 1848) se praví: »Obwohl gleich den Polen dem grossen Slaven-Stamme angehörig, sind die Ruthenen von den Polen durch Sprache, Schrift, Gewohnheiten, Gebräuche und den kirchlichen Ritus verschieden; sie bewohnen einen der fruchtbarsten Landstriche Europas, denn sie sind in gegenwärtigen Süd-Russland, Süd-Ost-Polen, Galizien und Nord-Ungarn verbreitet und zählen 15 Millionen Seelen«. V memorandu z 21. VIII. 1848 (»Darstellung der gegenwärtigen Zustände in Galizien«) čteme, že: »Das ruthenische Volk bildet für sich eine eigene Nation, so wie die Russen, Czechen, Kroaten, Bulgaren, Polen und andere slavische Volkstamme«. Konečně v apelu na císařský sněm (25. VIII. 1848) myšlenka národní samostatnosti Ukrajinců vyjádřena je takto: »Würde man auch die Geschichte vertilgen, alle Bücher und Schriften verbrennen, es lässt sich dennoch ein grosses Volk von 15 Millionen Seelen, dessen Teil wir 2½ M. sind, mit blossen Worten nicht wegdemonstriren.«

K vypracování programu kulturně osvětové práce svolán byl »Hlavní Radou« téhož roku (1848) Sjezd ruských učenců a milovníků lidové osvěty, dále založena byla »Haličsko-ruská Matice«, zřízen byl »Narodnyj Dom« a konečně počal vycházeti první ukrajinský list v Haliči, »Halickaja Zorja«, orgán »H. Rady«.

Celkem však ukrajinské hnutí r. 1848 — nehledě na politické a národnostní požadavky (z nichž nejdůležitější byl, aby Halič rozdělena byla na východní — ukrajinskou, a západní — polskou) — nebylo lidové, demokratické. Naopak, snad vlivem vládní »přízně« proniknuto bylo v první řadě živly krajně konservativními, loyálními, protiosvobozenskými, zkrátka takovými, které získaly tehdy Ukrajincům název: »Das treuste Volk, die Tiroler des Ostens«.

Vliv tohoto hnutí na lid byl velmi nepatrný. Hnutí toto v obrození haličské Ukrajiny znamená přechodní fasi. A když v Rakousku znovu zavládla reakce a zároveň změnila se vládní politika vůči Ukrajincům, ruch ukrajinský zanikl.

Padesátá leta — doba všeobecné reakce — byla periodou silné stagnace kulturního a národního rozvoje haličské Ukrajiny. Tehdy jedinými projevy národního života byl t. zv. »obřadový boj« za očistu unitského ritu od latinsko-katolického nádechu, spory o užívání »graždanky« nebo církevně slovanské azbuky a konečně t. zv. azbukový boj, když r. 1859 náměstkem haličským, hrabětem A. Gołuchowským, byl podán návrh na záměnu kyrillice v ukrajinském písemnictví reformovanou latinskou abecedou českého typu. Protest Ukrajinců v tomto případě projeven byl s takovou živelní silou, že návrh Gołuchowského byl odvolán. Když po porážce v Italii Rakousko znovu nastoupilo cestu konstitučních reforem, ukrajinští politikové nedovedli využitkovati tohoto okamžiku k dosažení národních a politických práv pro svůj národ. Nemnoho reforem dáno bylo Ukrajincům říjnovým patentem z roku 1860, ještě méně však rakousko-uherským vyrovnáním z roku 1867.

V politické výhodě na úkor Ukrajinců byli Poláci, kteří se postupně stali plnomocnými pány vnitřního života Haliče.

Rakouská vláda, nepotřebujíc již pomoci »východních Tyrolanů«, zůstavila Ukrajince na pospas osudu.

* * *

Zvolna a téměř nepozorovaně tvořila se vnitřní, sociálně politická diferenciace haličské Ukrajiny. Počátek její sáhá již do roku 1848, kdy jednak vznikla konservativně klerikální »svatojiřská« čili »rutenská« strana, a jednak činností haličské »trojice« položeny byly základy k pozdější straně »národovců«. Mezitím politickými nezdary haličských Ukrajinců, postupným sesilováním moci Poláků v Haliči a očividnou změnou vládní politiky vůči bývalým »východním Tyrolanům« s jedné strany, a s druhé pod nevymizevším dojmem vojenské pomoci Ruska Rakousku v uherském povstání a do jisté míry stykem s ruskými slovanofily (Pogodinem) — vyvstal pozvolna v Haliči ještě jeden proud: Staroruský či moskvofilský, odchylný jak od rakouského »rutenství«, tak i od ukrajinského »národnictví«.*)

Politická krise Rakouska (r. 1860—67) působila ještě mocněji na sesílení rusofilství mezi moskvofily. Zvláště porážka Rakouska u Sadové. Haličtí moskvofilové kochali se nadějí, že Halič bude v krátké době okupována Ruskem.**)

---

*) Toto »moskvofilství« u Ukrajinců jest zjevem úplně analogickým »rusofilstvu«, které se tak silně projevilo u všech malých slovanských národů na počátku jejich obrození. Ukrajinské moskvofilství, podobně jako slovanské rusofilství, bylo vyvoláno stejnými příčinami: vědomím vlastní slabosti, nedůvěrou k svým silám, idealisací politické mohutnosti »staršího bratra« — Ruska — a nadějí v jeho ochranu. Moskvofilům tento přechod od svého k ruskému při blízké plemenné příbuznosti Ukrajinců s Rusy zdál se dostižitelnějším a uskutečnitelnějším, než ostatním Slovanům. Jakožto zjev pasivní bylo ukrajinské moskvofilství (podobně jako slovanské rusofilství) vytlačeno živým hnutím, které ve svém vývoji úplně se opíralo o národní principy a v návratu k zapomenutému, uhněténému lidu, k jeho čisté, živé řeči vidělo jedinou cestu k národnímu sebezachování, jakož i jistý úspěch národního obrození.

**) Jak tehdy moskvofilové mocně věřili v Rusko, vysvítá z této episody, zaznamenané jistým ruským cestovatelem: Někteří lvovští moskvofilové konali pravidelné vycházky na Zámecký vrch a odtud vyhlíželi do dálky, »zda neblíží se osvoboditelské vojsko«.

(M. Hruševśkyj.)

Své »credo« (formuloval poprvé Naumovyč r. 1866 — jeden z předáků haličského moskvofilství — na lvovském sněmu) vyjádřili moskvofilové v »Slově« ze dne 27. července 1866. Nacionální ideologie moskvofilů jest známa, proto netřeba se o ní šířiti. Zamítli národní samostatnost ukrajinského národa a jazyka, dokazujíce, že haličtí Rusíni i ruští Malorusové tvoří část 60milionového, jednotného ruského národa, a že rusínská (resp. maloruská) řeč jest pouze dialektem spisovného jazyka ruského. Důsledkem této teorie bylo přijetí ruské kultury a spisovné ruštiny u haličských moskvofilů (ovšem pouze formální; fakticky ji neznají dosud). K tomu účelu moskvofilský spisovatel (Dědickij) napsal brožuru: »Za hodinu může se Malorus naučiti velkorusky«.

Historie pozdějších desetiletí úplně rozptýlila celou tu moskofilskou utopii. Haličské moskvofilství přes úsilnou ruskou podporu odumíralo s rozvojem a prohlubováním národního sebevědomí v haličské Ukrajině. A bylo by jistě doživořilo, kdyby nebylo před několika lety k boji s národním hnutím ukrajinským uměle rozníceno jednak Všepoláky, jednak některými ruskými novoslavisty (Bobrinským, Gižickým), neuznávajícími ukrajinského hnutí a chovajícími přesvědčení, že Halič, Bukovina a Uherská Rus jsou »zabrané části Ruska«, obydlené pravým ruským lidem.

S počátku moskvofilství ovládalo velkou část haličsko-ukrajinské společnosti. Přiklonil se k němu také jeden z členů znamenité »trojice«, prof. J. Holovaćkyj. V rukou moskvofilů ocitla se nejdůležitější národní zřízení: církevní bratrství »Stavropigijský ústav«, potom »Národní dům« (založený roku 1848) a »Haličsko-ruská Matice«.

Přívrženci samostatné ukrajinské národnosti, t. zv. »měkcí« nebo »národníci«, v poměru k moskvofilům byli v patrné menšině. Nicméně hnutí z počátku pouze ukrajinskofilské či spíše kozakofilské, za krátkou dobu vzrostlo a vyhranilo se, šíříc se v ryze ukrajinské formě. Na jeho tvoření a formaci působily mocně vlivy z východní (ruské) Ukrajiny, které soustavněji počínaly vnikati do Haliče již od čtyřicátých let (Maksymovyč). Poesie T. Ševčenka, a hlavně jeho »Kobzar'«, učinily

nemálo v tomto směru. Prvním krokem »národovců« bylo založení ukrajinského kulturně-politického spolku »Ruška Besida« ve Lvově (roku 1861), po něm následovalo založení »Ruského Lidového divadla«. Na literární kolbiště vystoupili týdenníkem »Večernyci« (1862), který však dlouho nevycházel. Nedlouhého trvání byly také »Meta«, »Nyva«, »Rusałka« (1863—66). Za to následující orgán »národovců«, »Pravda« (1867—1880), již se udržel, což svědčí o vzrůstu a zmohutnění tohoto hnutí.

Své »credo« vyslovili »národovci« v otevřeném listě redaktoru časopisu »Rus« roku 1867.*)

Představitelem myšlenek a zásad tohoto creda byl právě časopis »Pravda«. Roku 1868 založili »národovci« »Prośvitu«, osvětový spolek pro lid, který později pojal do svého programu i národohospodářskou činnost. Moskvofilové reagovali na to založením rovněž osvětového »Spolku M. Kačkovského« (1874), který podobně jako jiné jejich podniky byl neplodným.

Následkem soustavného pronásledování ukrajinského hnutí v Rusku ruskou vládou — o čemž bylo pojednáno v předešlé kapitole — někteří ukrajinští činitelé přenášejí svou činnost do Haliče (P. Kuły š) vůbec. Styk mezi ruskou a haličskou Ukrajinou jest stále čilejší a užší a rovněž působivější jsou vlivy východní Ukrajiny na další osudy národního obrození haličských Ukrajinců. Tak přispěním ruských Ukrajinců založeno bylo ve Lvově »Tovarystvo imeny T. Ševčenka« (1873), změněné roku 1892 v »Naukove Tovarystvo imeny Ševčenka«, které se do dneška vyvinulo ve vědeckou instituci, podobnou akademiím věd u jiných národů.

V politickém směru »národovci« neudrželi se na výši svých zásad a požadavků, vyslovených v »credu«. V sociálně-politickém ovzduší Haliče zachovalo se velmi mnoho byrokraticko-klerikálních přežitků, t. zv. austro-rutenismu. Nelze se tedy diviti, že průběhem doby a vzrůstem strany »národní« její činnost přibrala toto »rutenské« zabarvení, které však nebylo zvlášť silné. Zdálo se, že haličské ukrajinství stanulo znovu na mrtvém bodě svého rozvoje. Avšak tentokráte z dočasné této stagnace vysvobodila je neobyčejně plodná, kulturně-politická buditelská práce prof. M. P. Drahomanova, emigranta z ruské Ukrajiny (bývalého profesora university kyjevské a později bulharské university v Sofii).

Roku 1876 M. P. Drahomanov byl nucen z důvodů politických opustiti Rusko. V cizině (z počátku ve Vídni, později v Ženevě), zcela věnoval se sociálně-politické a publicisticko-literární práci. V Ženevě r. 1878 vydával »Hromadu«, v níž vykládal své národní, sociální a politické názory a zásady. Roku 1875 navázal osobní styky s haličskou Ukrajinou, živě se zajímaje o její osud. Dobře prozkoumal postavení jak Ukrajinců haličských, tak i uherských. Cílem Drahomanovým bylo, uvésti haličské ukrajinství na širokou cestu všeevropské kultury, zbaviti je starých »austro-rutenských« přežitků, zkrátka prolomiti čínskou zeď, oddělující Halič od Evropy. A jeho snahy v mnohém došly splnění. Mezi tehdejší ukrajinskou mládeží našel několik lidí, kteří ozvali se na jeho výzvu a přiklonili se k němu (byli to hlavně: O. Terlećkyj, publicista M. Pavłyk a znamenitý spisovatel a učenec dr. Ivan Franko). Od roku 1876 Ženeva (kde se Drahomanov usadil) stala se střediskem, ne-li ukrajinského hnutí, tedy ukrajinské myšlenky. Roku 1890 žáci a přátelé M. P. Drahomanova založili radikální stranu, vystoupivší na jeviště sociálně-politického života, říznou, leč racionelní kritikou tehdejšího kompromisu »národovců« s Poláky, který je znám pode jménem »nové éry«.

Činnost Drahomanova hluboce ovládla haličskou Ukrajinu, působíc mohutným vlivem na další její národně-kulturní rozvoj. Význam její velmi dobře vystihl ukrajinský publicista M. Łozynśkyj, řka, že Drahomanov »prorazil haličským Ukrajincům okno do Evropy«.

Koncem XIX. století strana »národovců« zanikla, neboť r. 1900 umožněno bylo spojení národovců s umírněnými radikály, což mělo za následek utvoření nové strany: národně-demokratické. Z levého křídla radikálů vznikla pak ukrajinská sociálně-demokratická strana, která zmohutněla v posledních několika letech.

* * *

Národní obrození haličské Ukrajiny na konci minulého století de facto nabývá všenárodního, všeukrajinského rázu a významu. Ukrajinské hnutí, na Rusi násilně potlačované a zdržované ve svém vývoji ruskou vládou, přirozeně přešlo do sousední Haliče, která stala se střediskem dalšího všenárodního jeho rozvoje, kde vznikaly a zdokonalovaly se prostředky národního, kulturního a sociálně politického obrození ukrajinského národa, a odkud tato tvůrčí energie zpětnou vlnou plynula do utiskované východní Ukrajiny, do sousední Bukoviny a poslední dobou do zcela zapomenuté Uherské Rusi, — všude šíříc národní probuzení, všude rozptylujíc národní spánek a netečnost, všude zažehujíc pochodně národního sebevědomí, všude jsouc pohnutkou ku vzniku nových zdrojů samostatného národního bytí.

Kromě tohoto, lze-li tak říci, čistě vnitřního významu, úspěchy a vzrůst národního obrození haličské Ukrajiny měly nemalý vnější význam, dobývajíce pro ukrajinské hnutí práv občanských a uznání těch, kdož pohlíželi na ně skepticky anebo je vůbec ignorovali.

»Rozvoj rozličných stran na národním ukrajinském základě,« praví v té příčině prof. M. Hruševškyj, »politická, hospodářská a osvětová organisace lidových vrstev, počátky politického a národního zápasu, silný, kulturní vzrůst, jevící se v úspěšné, zdárné vědecké činnosti v národním jazyce a v rozkvětu literatury, všechno to musilo vnutiti jiná ponětí o ukrajinství a rozptýliti mnoho mylných mínění o něm u cizích i svojich. Nezbytně musily zmizeti jak předsudky těch, kteří se dívali na

ukrajinství jako na romantický archaism, neslučitelný s pokrokovým hnutím, tak i obavy těch ukrajinofilů, kteří chtěli ochrániti ukrajinské vrstvy před vlivem soudobých pokrokových směrů, bojíce se, že nadšená záliba v nich bude míti za následek lhostejnost k ukrajinské otázce a k ukrajinské národnosti...«

III.

UKRAJINA A UKRAJINCI //

Dnešní ukrajinská národopisná oblast zeměpisně zaujímá prostoru mezi 43° až 54° s. š. a 21° až 47° v. d.*) Její celková rozloha činí na 850.000 km², což znamená, že Ukrajina je bezmála tak veliká jako Španělsko, Portugalsko a Italie dohromady. Anebo vyjádříme-li její prostorovou velikost v místních poměrech, uvidíme, že Ukrajina je šestnáctkrát větší než Čechy a desetkrát větší než Čechy, Morava a Slezsko. Ukrajinské toto území samo o sobě tvoří zřetelně vyhraněnou zeměpisnou jednotku. Její zeměpisná individualita je dána svéráznou jednotností horo- a vodopisných poměrů, zvířeny a květeny; především však neobyčejnou stálostí podnebí mírně kontinentálního, jež je tak typické, že francouzští meteorologové užívají termínu »ukrajinské klima« pro odborné označení obdobného podnebí v jiných zemích.

Jinak ukrajinské území lze zhruba zeměpisně označiti takto: na severu hranici tvoří poříčí Pripeti. Na západ a východ od této hranice máme dva výběžky směrem k povodí Bugu (Cholmsko a Podljaše) a k povodí Děsny mezi Děsnou a Soží. Na východě území toto zaujímá téměř celé poříčí Donce a část středního basénu Donu. Na jihu dochází až k severnímu pobřeží

*) Od greenwichského poledníku.

Černého moře a má zde řadu výběžků na východ v povodích řek Kubani, Kumy a Manyče, místy pronikajíc v horní oblast Kavkazu a ke kaspickým stepím. Na západě ukrajinská národní oblast hlubokým klínem zařezává se do pohoří Karpatského a z části do povodí Visly.

Ukrajinské území zeměpisnou polohou (Černé moře), přírodním bohatstvím, zvláště proslulým svým »černoziomem« (nejúrodnější to půdou) má nesmírnou cenu hospodářskou a průmyslovou. Ne neprávem je nazývána Ukrajina zásobárnou Ruska. Na doklad řečeného uvedeme několik příslušných statistických údajů: důležitý obchodní význam Černého moře vysvítá z toho, že 70 procent podle váhy a 65 procent dle hodnoty veškerého ruského vývozu připadá na toto moře. Tři čtvrtiny ukrajinského území sestávají z řečeného »černoziomu«. Plocha obdělávané půdy činí 45 mil. ha (t. j. 32 procenta veškeré orné půdy v Rusku). Roční sklizeň (pouze pšenice, žita, ječmene) dělá 150 mil. q (třetina veškeré sklizně v Rusku). Na Ukrajinu připadá pět šestin výroby cukru. Sklizeň tabáku dělá 700.000 q.

Na Ukrajině plocha užitkového lesa rovná se 110.000 km². Je přirozeno, že v Ukrajině chov dobytka je provozován ve velkém: jenom velkého dobytka je 30 mil. kusů (třetina celkového počtu v Rusku). Počet drobného dobytka a ptactva činí as 50 procent veškerého počtu v Rusku.

Ukrajina má nesmírné nerostné bohatství, tudíž silně rozvinutý hornický a hutnický průmysl. V donecké pánvi (23.000 km²) roku 1905 bylo dobyto 130 mil. q kamenného uhlí (79 procent veškeré uhelné produkce v evropském a asijském Rusku, a pokud se týče antracitu, dokonce 99 procent). Výroba železa činila roku 1905 31 mil. q (60% veškeré produkce železa v Rusku). Roční produkce soli činí 10 mil. q (přes 50%). Jinak na Ukrajině mnoho se dobývá petroleje, zemního vosku (asbestu), rašeliny, fosforitu a kaolinu, a je tam jediný v Rusku důl na rtuť. Mladý hutnický průmysl na Ukrajině je rovněž dosti silný; roku 1905 výroba litiny činila 17 milionů metrických centů (62%), 13 mil. q ocele (58%). Z uvedeného je vidno, že

Ukrajina náleží k nejbohatším zemím a že její průmyslové a zemědělské bohatství jest pevnou zárukou pro její samostatný vývoj a život.*)

Politicky Ukrajina je rozdělena mezi dvěma státy: ruským a rakousko-uherským. Rusku patří as $^{10}/_{11}$ ukrajinského území, Rakousko-Uhersku něco přes $^{1}/_{11}$. V Rusku jádro ukrajinské oblasti má rozlohu 510.000 km², v rakousko-uherské říši ukrajinské území má rozlohu 75.000 km². Zbytek připadá na periferii ukrajinského území v Rusku. V Rusku jádro ukrajinské národní oblasti tvoří tyto gubernie: poltavská (93% ukrajinského obyvatelstva), černihovská (85.7%), podolská (80.9%), charkovská (70.6%), kyjevská (79.2%), volyňská (70.1%), jekaterinoslavská (68.9%), chersonská (53.5%). S tímto jádrem souvisejí pak tyto gubernie, v nichž ukrajinské obyvatelstvo je takto zastoupeno: kubanská oblast (47.4%), tavričeská gubernie (42.2%), stavropolská (30.6%), voroněžská (jižní část, 36.2%), donská oblast (28.1%), grodněnská (22.6%), kurská (jižní část, 22.3%), bessarabská (19.6%), východní část lublínské (16.9%) a siedlecké gubernie (13.9%).

Kromě tohoto celkového ukrajinského území s výběžky Ukrajinci tvoří v carské říši větší nebo menší ostrovy a osady ve východních guberniích, v asijském Rusku, zejména však v Sibiři, kde nyní je jich úhrnem přes 1 mil. Dle sčítání z r. 1897 bylo napočítáno Ukrajinců: v astrachanské gubernii 16.4%, saratovské 6.2%, terské oblasti 4.5%, samarské gub. 4.3%, orengburské 2.5%. V asijském Rusku: v ussurijském kraji 25.2%, amurském 17.5%, v tobolské gubernii 9.5%, tomské 7.9%; v jiných sibiřských a středoasijských okresích na 5%. Celkem bylo v těchto osadách ukrajinského obyvatelstva 740.782 (r. 1897).

Dlužno podotknouti, že mimo svoji oblast Ukrajinci stěží se odnárodňují, že vůbec se vyznačují neobyčejnou raçovou silou. asimilační a kolonisační schopností, čehož nejlepším dokladem je dějinný postup jejich kolonisace ze západu na jihovýchod, a fakt, že v době novější šmahem asimilují jinonárodní ostrůvky (řecké,

*) Srov. Dr. S. Radnyćkyj: „Ukraina und die Ukrainern", Vídeň 1914.

tatarské, rumunské, srbské, německé a j.) v Rusku. Je proto pozoruhodno, že odnárodnění podléhají vlivem moskvofilství, totiž umělého vnucování jim ruské národnosti. Jedině vlivem moskvofilství rumunisují se v Bukovině a propadají maďarisaci v Uhrách.

V rakousko-uherské říši Ukrajinci sídlí v Haliči, hlavně ve východní (61 až 65%) mimo její západní pomezí na severu, a v západní Haliči je ukrajinským úzký jihovýchodní pruh (podkarpatská Halič). R. 1910 bylo napočítáno v Haliči úhrnem 3,208.092 (40.20% veškerého obyvatelstva), a sice ve východní Haliči 3,075.468 a v západní Haliči 132.624. V Bukovině, kde Ukrajinci sídlí v severozápadní části, bylo jich dle sčítání z r. 1910 celkem 305.101 (38.37%), konečně v Uhrách, kde Ukrajinci sídlí v stolicích spišské, šaryšské, užhorodské, zemplinské, berežské, marmarošské a ugočské, bylo jich dle téhož sčítání 464.270. Kromě toho v Chorvatsku-Slavonii 8217, čili dohromady v Zalitavsku 472.587 (2.3%); v Předlitavsku počet Ukrajinců činí 3,513.192 (12.58%). Úhrnem tedy v rakouském záboru je přes 4 mil. (4,200.000) Ukrajinců. Ježto úřední statistika ponejvíce bylo prováděna na úkor Ukrajinců, lze úhrnný počet jejich v této říši stanoviti při nejmenším na 4½ milionu.

Aby celkový obraz rozlohy Ukrajinců byl dovršen, jest třeba ještě se zmíniti o ukrajinských osadách v Americe. Do Ameriky — hlavně do Kanady a poslední dobou do Jižní Ameriky (Parany, Argentiny) — stěhují se ponejvíce rakouští Ukrajinci. Ruští Ukrajinci zpravidla hledají novou vlast v asijském Rusku, zejména pak v Sibiři. U Ukrajinců vystěhovalectví nemá rázu saisonního hnutí jako u Poláků anebo Slovinců; nejčastěji navždy se usazují na nových místech. V Americe bude jich nyní přibližně (přesné statistiky není) přes 700.000. A sice: ve Spojených Státech as 400.000, v Kanadě 200.000, v jižní Americe (Paraně a vůbec Brasilii) na 100.000.

Naskytá se teď přirozeně otázka: Kolik jest Ukrajinců vůbec? Problém je velmi nesnadný, ježto předně pro ruskou Ukrajinu scházejí novější data, a pak vůbec úřední sčítání Ukrajinců všude jsou málo spolehlivá, neboť zpravidla jsou prováděna na úkor jich,

pročež výsledky jejich jsou obyčejně nižší faktického počtu Ukrajinců. Pro Rusko jest třeba tudíž učinit odhad Ukrajinců na základě dat z r. 1897 (celkový počet Ukrajinců = 22,380.551, t. j. 21.85% veškerého obyvatelstva ruské říše) a ročního koeficientu přirozeného přírůstku ukrajinského tamního obyvatelstva (1.8%). Pro r. 1910 měli bychom asi 28 milionů. Připočteme-li k tomu asi 4½ mil. rakousko-uherských Ukrajinců a 700.000 amerických, můžeme celkový počet Ukrajinců v r. 1910 stanovit na 33½ až 34 mil., z čehož 32 mil. připadají na kompaktní ukrajinskou národní oblast a zbytek na asijské a americké kolonie. Je to nejpravděpodobnější a nejminimálnější odhad počtu Ukrajinců, jenž úplně souhlasí s výpočty nejlepších znalců této otázky (Hruševského, Hnatjuka, Wasilewského.)*) Dle početnosti jsou Ukrajinci druhým slovanským národem a šestým evropským (po Angličanech, Němcích, Rusech, Španělech a Francouzích).

Bylo právě řečeno, že v národní ukrajinské oblasti sídlí úhrnem 32 mil. Ukrajinců. Veškerého však obyvatelstva v území tom bude na 40 mil. Rozdíl mezi těmito dvěma údaji připadá na jinonárodní obyvatelstvo, jež jednak tvoří na ukrajinském území větší nebo menší ostrovy (polské, rumunské, německé, srbské, bulharské, tatarské, řecké, velikoruské),**) jednak a především činí většinu městského obyvatelstva, zvláště v ruské Ukrajině. Tamtéž dosti

*) Když tato kapitola byla napsána, dostalo se mi do rukou nejnovější geograficko-demografické pojednání docenta ukrajinského zeměpisu na lvovské universitě dra S. Rudnyćkého: „Ukraina und die Ukrainer" (Vídeň 1914), v němž celkem počet Ukrajinců pro r. 1910 je odhadnut číslem 34½ mil. z čehož 32,700.000 připadá na ukrajin. národní oblast. Kyjevský slavista prof. T. Florinskij — známý odpůrce ukrajinského národního hnutí — odhadoval celkový počet Ukrajinců koncem r. 1906 — na 30,925.000. (Srov. jeho spis »Slavjanskoje plemja« (Kyjev r. 1907).

**) České osady na Ukrajině nalézají se hlavně na Volyni; v okresích: dubenském, rovenském, luckém, žitomírském, ostrožském a vladimírovském. Roku 1897 bylo napočtěno Čechů ve Volyňské gubernii celkem 27.670 (55% veškerého počtu Čechů v Rusku vůbec). Kromě toho jsou ještě české osady na Ukrajině: v černomorské gubernii (kolem Novorosijska) a na Krymu. (Srov. národopisnou mapu Ukrajiny.)

značnou samostatnou skupinu tvoří židovské obyvatelstvo (8.5%). Je známo, že převážná část židovské »čerty osědlosti« připadá zrovna na ukrajinské území. Jinak nejvíce je v ruské Ukrajině velikoruského obyvatelstva (10.7%, hlavně v městech) a německého (1.9%, v osadách), polského 1.7%, rumuského 0.8%. Ukrajinské ostrovy nalézáme, jak bylo řečeno, v asijském Rusku a Sibiři, na Krymu, v západní Haliči a Slavonii.

Co se hustoty obyvatelstva týče, ruská Ukrajina patří k nejhustěji zalidněným územím carské říše. R. 1897 na 1 km² připadalo v Ukrajině 54.9 lidí, kdežto v evropském Rusku 22.1. Jedině ruské Polsko má větší hustotu obyvatelstva (74 na 1 km²). Rovněž i vzhledem k přirozenému přírůstku obyvatelstva Ukrajina předčí Velikorusko. (Upozornil na to Mendělejev a Miljukov.) Přirozený koeficient pro ruskou Ukrajinu byl r. 1897 1.80% (v jekaterinoslavské gubernii dokonce 2.27%); pro evropské Rusko 1.41%. Pro rakouskou Ukrajinu (r. 1890) činil 0.89%, a sice pro Halič 0.86%, Bukovinu 1.10% a Uhry 1.18%. Poměr pohlaví v ruské Ukrajině je tento: na 100 mužů 99.4 ženy (v evropském Rusku na 100 mužů 103.2 ženy). V Haliči na 100 mužů 99.2 ženy. V Uhrách na 100 mužů 101.1 ženy. Vzhledem ke gramotnosti Ukrajinci jsou na jednom z posledních míst ve Slovanstvu, a to následkem své politické poroby, jež znemožňuje Ukrajincům (v Rusku naprosto osvětovou činnost a především ovšem všeobecné zavedení vlastní národní školy. Proto v ruské Ukrajině gramotných je méně (18.8%) než v celé říši (23.3%). Tolik je gramotných mužů; žen však sotva 4%. Fakticky tedy průměr gramotnosti pro ruské Ukrajince je pouze 13% (pro Velikorusy, Bělorusy a Ukrajince dohromady 18%). Je při tom pozoruhodno, že negramotnost mezi Ukrajinci je větší než u jinonárodního obyvatelstva na Ukrajině, což jenom svědčí o tom, že velikoruská škola na Ukrajině právě z důvodů jazykových naprosto nevyhovuje svému osvětovému úkolu. Dokazuje to také okolnost, že pod vládou carskou kulturní úroveň ruské Ukrajiny značně poklesla, že na př. v XVII. stol. (kdy ruští Ukrajinci měli své školy) počet škol a gramotných na Ukrajině poměrně byl větší než na

počátku XX. stol. V Rakousku prozatím poměry v té příčině nejsou nikterak skvělé. Procento negramotnosti činí 21.8%.

V Haliči počet škol, zejména středních, není postačující a v Bukovině ukrajinské školství teprve od nedávna začalo se rozvíjeti.

Nábožensky Ukrajinci jsou většinou pravoslavní (v ruské Ukrajině a v Bukovině) a unitáři (řecko-řím. vyznání) v Haliči, Uhrách a také v Americe. Počet katolíků a protestantů je v celku nepatrný. Sektářství, tolik rozšířené mezi Velikorusy, nemá naprosto půdy mezi Ukrajinci, což se vysvětluje jejich povahovými vlastnostmi; jsou docela racionalističtí a nemají tudíž porozumění pro bohosloveckou metafysiku. Jedině štunda (svého druhu zukrajinisovaný protestantism) silně se zakotvila mezi ukrajinským lidem v Rusku. Nemá však tam ráz náboženské sekty, je spíše mravně osvětovým hnutím, prostým jakéhokoliv bohosloveckého dogmatismu a zevního obřadnictví.

Stavovsky a sociálně složení ukrajinského národa je neobyčejně stejnorodé. Ukrajinci jsou národem po výtce zemědělským, rolnickým (v ruském záboru 88 až 90%), což jednak souvisí s tím, že na Ukrajině převládá černá zem (o níž bylo právem řečeno, že je největším bohatstvím světovým: dražším nad sibiřské rýžovny na zlato a kvalitativně lepší, než maďarská černá zem a půda amerických prerií), jednak tím faktem, že — neblahým politickým osudem ukrajinského národa v minulosti — jeho vyšší vrstvy téměř docela se odnárodnily (ve prospěch Poláků a Rusů),*) vznik nové demokratické ukrajinské inteligence je zjevem sotva půlstoletí starým. Početně tato lidová inteligence je poměrně malým zlomkem ukrajinského národa, zejména v Rusku, kde celkové postavení ukrajinského národa je krajně nepříznivé pro její přirozené se vytvořování. Jinak Ukrajinci v Rusku jsou zastoupeni nekvalifikovaným dělnictvem (v Rusku 3.6%), v stavebním odboru 2.6%, v konfekci 2%, v obchodě a dopravnictví

*) Stavovské složení hlavních (8) ukrajinských gubernií v Rusku je takové: sedláků (81.1%), měšťanů (15.6%), šlechticů (0.9%), obchodníků a živnostníků (0.6%), jiných stavů (1.8%).

méně než 1%. Konečně v t. zv. volných povoláních 0.5%; pro ruskou říši vůbec průměrné procento bude 1.5%. Z toho sociálního rozvrstvení vysvítá tudíž, že Ukrajinci tvoří hlavně venkovské obyvatelstvo; v městech i na ukrajinském území zpravidla jsou v menšině. Zjev zajisté přechodní, jenž bude mizeti úměrně s národně kulturním a hospodářským rozvojem Ukrajinců. Jeť známo, že v podobných případech o národnostním rázu města rozhoduje okolní venkov.

Jest třeba nyní promluviti o národopisném složení ukrajinského národa: dnes a ovšem i v minulosti. Nyní arci vědecký spor o národnosti, spor o samostatnosti ukrajinského národa lze považovati za definitivně rozhodnutý ve prospěch Ukrajinců (Kostomarov, Pypin, Antonovyč, Šachmatov a především známé stanovisko petrohradské akademie věd). Rozhodnutí to platí nejenom pro dnešek, ale i pro minulost. Tripartice východního Slovanstva — národopisná a jazyková (na velikoruskou, ukrajinskou a běloruskou skupinu) — je (aspoň svým původem) faktem předhistorickým.*) Asi k době IV. až VIII. st. sahají počátky vzniku ukrajinského národa, jehož pravlastí dle všeho bylo střední poříčí Dněpru, zejména pravý jeho břeh. Proces tento byl násilně přerušen a zastaven tatarským vpádem. Nicméně pokračoval pak v sousední haličské Ukrajině, kde se také dovršil. Při utvoření ukrajinského národa spolupůsobily patrně tyto slovanské kmeny: Poljané, Drevljané, Volyňané, Dulěbi, Tiverci, Uliči, část Sěverjanů a zbytkové zakarpatských Chorvatů se Srby.

Z neslovanských turecko-tatarské kmeny (Polovci, Pečenězi a j.), ač v celku poměrně velmi nepatrně. Během dalšího historického vývoje uplatnily se i jiné jinonárodní prvky (polský, litevský, běloruský, rumunský), které byly zcela zasimilovány ukrajinským národním živlem.

Dnes v ukrajinském národě jsou rozlišovány tyto tři hlavní národopisné typy: 1. Polešuci (v severní části kyjevské

*) Srov. H. Boczkowski: Ukrajinská otázka (I. a II. kap. „Slov. Přehl." Roč. XII,).

gubernie, severovýchodní Volyni a v tak zvaném Podljašu: části siedlecké a grodněnské gubernie). Polešuci jazykově a zvykově jsou nejbližší Bělorusům. 2. Ukrajinci (v levobřežní Ukrajině, střední Volyni a jihovýchodním Podolí). 3. Rusíni (v západní Volyni, Chelmsku, severozápadním Podolí, Haliči, Bukovině a uherské Ukrajině). V této poslední skupině zejména se odlišují ukrajinští horalé východojižních Karpat, Huculové (politicky příslušejí k východní Haliči, Bukovině a uherské Ukrajině), kteří se od ostatních Ukrajinců nejvíce liší jazykově a národopisně, tvoříce sami o sobě nanejvýš zajímavou a svéráznou kmenovou jednotku, jež učencům poskytuje mnoho obtíží. Huculové (název asi rumunského původu od goc + ul) »vynikají krásným vzrůstem, starobylostí a bohatostí zvyků, dále svou uměleckou tvořivostí, malebným krojem, ale i pramalou vzdělaností, jednou z nejmenších mezi Slovany« (Niederle). Počet negramotných činí mezi Huculy až 93%. Počet Huculů (pro rok 1890) stanovil V. Šuchěvyč — jeden z nejlepších znalců huculské otázky — na 60.000.*)

Po stránce národopisné Ukrajinci tvoří samostatnou jednotku, jež se liší od Velikorusů podstatně. Rozdílem tím důkladně se obíral Kostomarov ve své známé studii »Dva ruští národové«. Doznává to z nových badatelů universitní profesor L. Niederle, ač jinak s velikou reservou se dívá na samostatné ukrajinské národní hnutí; praví ve svém spisu »Slovanský svět« (str. 35.): » . . . mezi Velkorusy a Malorusy jest rozdíl hlubší. Jest nejen v jazyku, nýbrž i v těle a v duši lidu: v povaze, temperamentu, v písni a ovšem i v kroji, v obyčejích a zvycích.«**)

---

*) Srov. zajímavou studii H. Chotkěvyče: Huculy i Hucul'ščina (»Ukrajinsk. žizň«, 1913 X). — Kromě tohoto základního národopisného roztřídění, existuje ovšem speciálnější kmenové rozdělení Ukrajinců v menší jednotky a skupiny. Ze starších názvů dlužno uvésti: Zaporožci (Sičoví Kozáci), Stepoviky, Poberežci; z novějších: Rusňaci (uherští Ukrajinci), Lemkové, Bojkové a Tucholci v Haliči, Podolané, Volyňané, Pinčukové v ruské Ukrajině.

**) Srov. zajímavou studii V. Antonovyče: Drei nationalen Typen („Ukr. Runds" R. V. č. 12).

Slovem, jsou zde rozdíly a protivy povahového základního rázu, jež svými kořeny sahají k pradávné minulosti a které historickým rozvojem a také i růzností klimaticko-zeměpisných podmínek byly ponejvíce ještě silněji prohloubeny a soudobým vzájemným politickým poměrem na dobro dovršeny.

Také po stránce antropologické Ukrajinci tvoří zcela samostatnou skupinu, jež se více odlišuje od velikoruské, než tato od polské (Ivanovskij, Deniker). Antropologický typ Ukrajinců charakterisuje prof. Vovk takto: Jsou »obyvatelstvem vysokého vzrůstu, krátkolebečným, s temnýma očima, přímým a úzkým nosem . . .« Tento typ nejsilněji je vyjádřen v jihozápadní části ukrajinského území (zejména u Huculů); je seslabován znenáhla severovýchodním směrem (patrně vlivy finsko-velikoruskými). Uvedeme aspoň hlavnější antropologická data, týkající se Ukrajinců. Střední velikost vzrůstu Ukrajinců činí 1670 mm (u Velikorusů 1657 mm, u Poláků 1654). Minimum vzrůstu připadá na voroněžskou gubernii (1632 mm), pak stoupání vzrůstu jde tímto směrem: charkovská gubernie (1645), na Volyni (1657), v černihovské gubernii (1666), u Huculů (1693). Vzrůst posledních je bezmála takový jako Jihoslovanů (na př. Srbo-Chorvatů — 1700 mm).

Podobný obraz poskytují také data, týkající se krátkolebečnosti Ukrajinců (index lebeční = index cephalicus). U Ukrajinců průměrný index lebeční činí 83.2 (u Velikorusů 82.3, u Poláků 82.1). A zase brachycephalie přibývá ze severovýchodu na jihozápad: u voroněžských Ukrajinců 81.7, poltavských 82.7, kyjevských 83.2, karpatských 83.4, Huculů 84.6, v Uhrách a Bukovině dokonce 85.0. Tato silná brachycephalie podkarpatských Ukrajinců přibližuje se jednak Jihoslovanům (index lebeční bosenských Srbů 85.7, Srbo-Chorvatů 86, Bulharů 84.7), jednak západním Slovanům (u Čechů a Slovanů 85.4, Moravanů 85.3). Podobně se má věc i co se týče barvy vlasů a očí. Tmavý ukrajinský typ je nejsvětlejší na severovýchodě a nejtmavším, tudíž nejintensivnějším na jihozápadě (u Huculů). Rovněž i jinými tělesnými znaky (tvarem nosu, délkou rukou atd.) Ukrajinci znač-

ně se liší od Velikorusů, tvoříce sami o sobě samostatný ethnoantropologický typ.

V souvislosti s právě řečeným nutno zde se zmíniti také o ukrajinské řeči, o jejíž samostatnosti bylo svedeno hodně vědeckých bojů, pohříchu ponejvíce přespříliš politicky zbarvených. Dnes ovšem pro nepolitickou vědu otázka tato není sporná. Od Miklosiče až po Jagiće většina předních jazykozpytců a slavistů (Šachmatov, Fortunatov, Korš, Schleicher, Bruckner, O. Broch, Baudouin de Courtenay, Malinowski, Dal' a j.) se vyslovili pro jazykovou samostatnost ukrajinštiny. V té příčině rozhodujícím je ovšem známé dobrozdání o této otázce petrohradské akademie věd (z r. 1905), jež konstatovala, že vznik ukrajinštiny spadá ještě do doby předtatarské, čehož dokladem jsou některé literární památky z XI. a XII. stol. Následkem tatarského vpádu další vývoj ukrajinštiny a velkoruštiny dál se samostatně a neodvisle. Historický osud a vývoj podmínil a přivodil národní jazykovou odlišnost Ukrajinců a ukrajinštiny od Velkorusů a velkoruštiny. »Je očividno« — čteme v tomto dobrozdání — »že živá velkoruština, kterou se mluví v Moskvě, Rjazani, Jaroslavi, Archangělsku a Novgorodě oproti ukrajinštině Poltavy, Kyjeva a Lvova v nižádném případě nesmí být nazývána »všeruštinou«.« Slovem, jak dobře řekl vynikající ruský filolog F. Korš: Ukrajinština může být považována za nářečí předhistorické praruštiny, vůči níž i dnešní velkoruština rovněž je pouze dialektem; ale ukrajinština rozhodně není nářečím dnešní spisovné ruštiny (t. j. velkoruštiny).

Ukrajinská řeč se dělí na řadu nářečí a mluv, jež dohromady tvoří samostatný jazykový celek. Tento se třídí ve dvě hlavní skupiny: západní a východní. Dnešní spisovná ukrajinština vznikla z východoukrajinského nářečí, ač v Haliči má mnoho místních prvků a také cizích vlivů. Jazyk Ševčenkův měl a má nejsilnější vliv na moderní Ukrajinštinu. Proces jejího tvoření není ještě dovršen, hlavně z důvodů politického pronásledování ukrajinské řeči v Rusku. Tím také vznikly jisté odchylky mezi haličskou a ruskou spisovnou ukrajinštinou. Je to ovšem stav

přechodný, který zmizí, jakmile ukrajinštině bude umožněn stejnoměrný a nerušený rozvoj na celé prostoře ukrajinského území. Konečně jest třeba zmíniti se o tom, že Ukrajinci užívají jednoduchého fonetického pravopisu (t. zv. »kułyšivky«, zavedené ukrajinským buditelem-spisovatelem P. Kułyšem) a kyrilliky. Pokus vnutiti haličským Ukrajincům latinku — jak to bylo už řečeno — se nezdařil.

Zbývá nám ještě promluvit o celkovém stavu Ukrajinců v jednotlivých zemích jimi obývaných, zejména však o jejich právně-politickém postavení. O politickém a kulturním pronásledování Ukrajiny za Petra Velikého a Kateřiny II. bylo promluveno v první kapitole tohoto pojednání. V XIX. století tato protiukrajinská odnárodňující politika byla spořádána v železný pevný systém, zejména od dob intensivnějšího obrodného ukrajinského hnutí. Zákazy ukrajinské řeči z let 1863 a 1876 jsou vyvrcholením této barbarské soustavy. Ukrajinština stala se státním zločinem v Rusku. Do carské říše nesmělo ani ukrajinské vydání písma svatého známé britské biblické společnosti. Na haličské ukrajinské knihy bylo ustanoveno zvláštní clo 17 rublů (přes 40 K) z 1 pudu (16.3 kg).

Ukrajinské školy byly zrušeny a nahraženy ruskými, v nichž ukrajinština byla zakázána. Výsledkem je hromadná negramotnost (přes 80%) mezi ruskými Ukrajinci a kulturní jejich pokles pod osvětnou úroveň v XVII. a XVIII. století. Žádné jiné národní hnutí není v Rusku tak bezohledně a soustavně vyhlazováno jako ukrajinské. Mělo býti vyhubeno a umlčeno stůj co stůj. A i v době »ústavní« nevedlo se Ukrajincům o mnoho líp než dříve. Zákaz ukrajinštiny sice padl, ale šikanování její trvá doposud. Ukrajinské osvětové organisace (zejména »Prošvity«) byly takřka všechny pozavírány. Ukrajinský tisk v Rusku je zjevně i tajně potlačován. Ukrajinština nebyla připuštěna do škol ani jako výpomocná řeč. Při zavedení zemského zřízení v jihozápadních guberniích ukrajinské obyvatelstvo bylo demonstrativně opomenuto. Vrcholem této protiukrajinské persekuce byl letošní zákaz oslavy jubilea Ševčenkova (»němé jubileum«) a zakázání jubilejního vydání »Kobzarja«. Zkrátka: v Rusku Ukrajinci po-

liticky jsou v docela bezprávním postavení.

Proto ovšem i politický život jejich v carské říši nemohl se vyvinouti přirozenou silou a směrem. Jsa podzemním, nemohl jíti do šířky. Nicméně i tam byly a jsou politické proudy, směry a strany, zejména ovšem revoluční a socialistické. Také v prvních obou dumách existovaly samostatné ukrajinské kluby, čítající přes 40 poslanců. V ruské revoluci Ukrajina byla jedním z důležitějších spolučinitelů. V ruské Ukrajině povstala idea (r. 1912) založení »Svazu pro osvobození Ukrajiny« (Sojuz vyzvolenja Ukrajiny), jež letošními událostmi došla svého uskutečnění.

Halič jest nazývána často ukrajinským Piemontem, a jak to vysvítá z výše uvedeného přehledu národního jejího obrození a vývoje — zcela právem.

haličská Ukrajina je národně, kulturně a politicky nejpokročilejší. Působí zde vydatně a prospěšně celá řada vědeckých a osvětových institucí: Naukove Tovarystvo jmeny T. Ševčenka« — fakticky ukrajinská akademie věd; »Pedahohyčne Tovarystvo« a »Krajevyj Škilnyj Sojuz«, které s prospěchem pečují o ukrajinské soukromé střední školství; pak arci známá »Prošvita«,*) znamenitě vedená lidová osvěto-hospodářská instituce, dále lidové universitní extense »Kursy P. Mohyły«; arci »Sokił-Baťko« a zvláště svérázné hasičské spolky »Sič«, které konají důležité kulturní poslání na venkově, bojujíce zejména proti nevzdělanosti a klerikalismu. Letos zřízeno bylo ve Lvově ukrajinské Národní Museum. Rovněž i po stránce hospodářské jsou haličtí Ukrajinci dobře vyzbrojeni. Z hospodářských institucí buďtež aspoň hlavnější uvedeny: »Narodna Torhovlja«, nejstarší ukrajinské hospodářské organisace, »Selśkyj Hospodar«, »Krajevyj revizyjnyj Sojuz«, které vesměs dbají o povznesení hospodářského blahobytu

*) Srov. H. Boczkowski: Haličský ukrajinský osvětový spolek „Prošvita" — „Česká Osvěta" 1914, č. 5 a 6.

venkovského lidu (zejména pomocí družstevnictví); pak »Krajevyj Sojuz kredytovyj« a úvěrní ústav »Dnister« a mnohá jiná odborná sdružení a spolky. Ovšem, že i ukrajinský tisk početně je nejsilnější v Haliči. Celkem vychází zde na 30 různých časopisů a revuí: vědeckých, odborných, politických, umělecko-literárních a lidovýchovných.

Také i co se týče školství, má Halič všechny stupně zastoupeny. Početně sice (zejména státní střední školy a vyšší lidové) dnešní stav ukrajinského školství nevyhovuje kulturním potřebám tamního ukrajinského obyvatelstva

— nicméně je tu pevný základ, na němž za příznivých politických podmínek snadno bude doplněno ukrajinské vlastní školství. Také i známá Odysea ukrajinské universitní otázky (dosud Ukrajinci měli 12 stolic na lvovské universitě), je u konce. R. 1916 měla být zřízena ve Lvově samostatná ukrajinská universita. Politické postavení haličských Ukrajinců je všeobecně známo. Jsou od r. 1867 v neustálém a urputném boji s polskou klerikálně-feudální nadvládou v Haliči. Nejvíce trpí nedostatečným zastoupením na lvovském sněmu (posledně měli 31 mandát ze 161 a dříve ani ne 15) a na říšské radě (de jure 28 na 106, de facto pouze 26, ježto dva mandáty byly urvány ve prospěch moskvofilů, podobně jako v předposledním sněmu Všepoláci prosadili až devět moskvofilských kandidatur. V posledních volbách z roku 1912 prošel pouze 1). Než i tento politický nepoměr patří již do minulosti. Letos právě sedmiletý boj o volební opravu do lvovského sněmu byl ukončen polsko-ukrajinskou dohodou, jež zajišťuje Ukrajincům v opraveném sněmu 62 mandáty z 228, což arci je značným pokrokem oproti dřívějšímu stavu, třeba že samo o sobě nevyhovuje ještě faktickému vzájemnému poměru mezi Poláky a Ukrajinci v Haliči. Znamená však slibný počátek jistého znenáhlého politického zrovnoprávnění Ukrajinců v této zemi. V Haliči působí tři ukrajinské politické strany: národně demokratická, radikální a sociálně demokratická (od r. 1911 dvě frakce: centralistická a autonomistická). Za prvních voleb (r. 1907) do lidového parla-

mentu dostaly tyto strany 376.000 hlasů a sice: národně demokratická strana 267.637, radikální 79.648, sociálně demokratická 28.607. — V politickém ohledu poměrně nejlépe vede se bukovinským Ukrajincům. Bukovinská Ukrajina sice nejpozději dospěla k národnímu uvědomění (ovšem obrozenskými vlivy ze sousední Haliče), nicméně vybojovala si v urputném boji s Němci a Rumuny právo na samostatný politický, kulturní a národní rozvoj. V bukovinském sněmu Ukrajinci mají 7 mandátů z 31, na říšské radě pět poslanců. Ukrajinština byla uznána za jednací sněmovní řeč vedle němčiny a rumunštiny. Obecné ukrajinské školství v Bukovině je poměrně silnější než v haličské Ukrajině; mají dále tři gymnasia a několik stolic na černovické universitě. V Bukovině jsou ovšem ukrajinské národní, osvětové, lidovýchovné a hospodářské spolky i organisace (zeména: »Ruška Besida«, »Ruška Kasa«*), »Selanška Kasa« a j.). Existuje také vlastní tisk, čítající nyní pět různých časopisů.

Osud uherské Ukrajiny v jednom ohledu je velmi poučným. Jeť to jediná zem ukrajinská, jež prožila své národní obrození

*) Přídavné jméno »ruśkij« v ukrajinštině podobně jako v polštině (ruski) znamená ukrajinský. Ruský ve smyslu českém je ukrajinsky jako polsky »rosyjśkyj« (rosyiski).

v letech 1849 až 1867 na velikoruském základu a jež předem zavrhla svoji ukrajinskou národnost. Zároveň ovšem zamítnuta byla i ukrajinština jakožto řeč »pastuchů«. Uherští buditelé totiž vycházeli z předpokladu, že »literatura se píše pro pány«. V té době vznikla dokonce zvláštní uhersko-ruská literatura, jejíž nečetné plody byly sepsány ve známém moskvofilském žargonu (t. zv. jazyčiji). Ovšem, že celé toto »obrození« docela ignorovalo lidové davy. Výsledkem bylo vzájemné odcizení.

Mají sice dva osvětové spolky, ale tyto sotva živoří. Podobně i tisk (»Nauka« v Ungvaře a úřední »Neděljа« v Pešti) do nedávna vycházel v nezáživném »jazyčiju« a obsahem byl docela scholastický a mrtvý. Známý marmarošský proces odhalil osudné položení uherských Ukrajinců. Uherský ministerský předseda hr. Tisza věnoval jim pozornost; byl zděšen faktem, že v celých Uhrách nebylo ani jediného soudce, jenž by rozuměl mateřské řeči obžalovaných. Přislíbil zakročit ve prospěch uherských Ukrajinců ve směru zlepšení jejich hospodářského a kulturního postavení. Hrozný osud uherských Ukrajinců je vysvědčením ubohosti moskvofilství na ukrajinské půdě, jež rovnou vede k odnárodnění Ukrajinců, k duševní stagnaci a docela ohrožuje jejich fysické bytí.

V každém ohledu líp se vede americkým Ukrajincům; zejména v Kanadě a Spojených Státech, kde národně jsou dobře sorganisováni. Politicky požívají naprosté občanské rvnoprávnosti, kulturně a národně se úspěšně vyvíjejí. V jižní Americe, kde jsou od nedávna, početně slabší a vůbec ještě nedostatečně sorganisovaní, jsou v celku pozadu za svými severoamerickými soukmenovci. Než i zde mají své kostely, spolky, školy a noviny.

Celkem vychází v Americe na 15 ukrajinských listů. A ježto tam Ukrajinci ponejvíce sídlí kompaktně, hlavně se věnujíce orbě, poměrně málo se odnárodňují ve své nové zaoceánské vlasti.

Aby předvedený zde přehledný popis Ukrajiny a ukrajinského národa byl úplný, je třeba k němu připojiti ještě několik všeobecných poznámek o ukrajinské kultuře, literatuře, vědě a umění. Pro nepříznivé historicko-politické osudy ukrajinská národní kultura nemohla přirozeně dosáhnouti nejvyšších forem svého vývoje. Nicméně její lidová forma, pokud je známa z neobyčejně bohaté ústní ukrajinské literatury, zejména početně bohaté a obsahem neobyčejně rozmanité lidové písně, rovněž i z nanejvýše svérázné hudební a melodické její formy (světoznámé ukrajinské dumky, šumky, kołomyjky a j., z nichž tolik čerpali slovanští a evropští skladatelé), dále původní motivy v umění, zvláště ikonografii, architektuře, ornamentu, pak i dosud silně rozvinutý lidový umělecký průmysl (keramické a hrnčířské umělecké předměty, známé »kyłymy« [koberce], zvláště však huculské dřevařské výrobky atd.) — svědčí o nesmírně bohatém kulturním fondu ukrajinského národa a je nejlepší zárukou budoucího vývoje jeho svérázné vlastní kultury. Ne nadarmo ukrajinský lid je takřka nevyčerpatelnou studnicí pro všechny, kdož odborně i neodborně se zajímají o folklor.*)

Ostatně v XVII. století i vyšší kultura zkvétala na Ukrajině. Byla to doba plodného působení petromohylanské akademie v Kyjevě, prvního to vysokého učení ve východní Evropě, kdy ukrajinská scholastická literatura dosáhla svého vrcholu, jsouc kulturním pojítkem mezi západem a Ruskem, kdy negramotnost byla vzácným zjevem na Ukrajině, neboť téměř ve všech obcích byly lidové školy a kdy dokonce se uvažovalo o zřízení samostatné ukrajinské university v Baturině (na Černihovsku), sídle hetmanské vlády.

Podobně i vývoj ukrajinské literatury svědčí o duševní nadanosti ukrajinského národa. Obyčejně se má za to, že ukrajinská

*) Srov. A. Ramsbaud: La Russie épique (díl čtvrtý, kde jsou případně a vystižně charakterisovány ukrajinský folklor a lidová poesie).

literatura existuje jenom od konce XVIII. století, totiž od doby, kdy vyšla známá travestovaná »Aeneida« Kotljarevského, jež je považována zpravidla za východisko národního obrození Ukrajinců. Není to však správné. Jsou starověké památky ukrajinské literatury z X. až XII. století, jako na př. kyjevský letopis, haličsko-volyňský letopis, zejména arci proslulý epos »Slovo o plku Igorově«. Tyto literární památky zpravidla jsou započítávány do ruské (velikoruské) literatury. Ovšem neprávem, neboť nejenom národopisně, historicky a geograficky náležejí ukrajinskému národu, nýbrž i jazykově jsou ukázkami nejstarší ukrajinské literatury. O rozkvětu scholastické literatury přirozeně ponejvíce bohosloveckého rázu v XV. až XVIII. století zmínil jsem se výše. Ze spisovatelů tohoto období zvláště vynikl M. Smotryćkyj (XVII. stol.), autor církevně slovanské mluvnice, jíž připadla velmi významná úloha v slovanské gramatikografii vůbec.

Moderní ukrajinská literatura geniem Ševčenkovým byla slibně uvedena do panteonu světových literatur. A v době poševčenskovské dala celou řadu významných a svérázných spisovatelů a básníků (M. Vovčok, O. Feďkovyč, L. Ukrajinka, O. Kobylanská, J. Franko, V. Stefanyk, M. Jackiv, M. Kociubynśkyj, V. Vynnyčenko a j.), z nichž většina je známá evropské veřejnosti z překladů do cizích řečí.

Také v oboru vědy Ukrajinci dali mnoho význačných badatelů a vědátorů, abych uvedl jenom jména nejhlavnějších a nejvýznamnějších: Maksymovyć, Kostomariv, Antonovyč, Žytećkyj, Mychalčuk, Dragomanov, Hruševśkyj, Kistjakovskyj, Potebnja, Kolesa, Horbačevśkyj, Vovk, Puluj, Krymśkij, Sumcov, Hričenko, Hnatjuk, Smal-Stoćkyj a j. V oboru filosofie Ukrajina dala velmi svérázného myslitele J. Skovoroda (1722—1794), jmenovaného vrstevníky »kočující akademie« a velmi případně nazvaného dle povahy svého učení ukrajinským Sokratem.

V oboru umění dlužno především uvésti skladatele M. Łysenka, zakladatele ukrajinské národní zpěvohry a jinak skladatele světového rázu a významu. Nejvíce však Ukrajinci vynikli

v oboru činohry. V tom oboru měli a mají řadu významných umělců-herců (rodina Tobylevyčů, mezi nimi známý ukrajinský dramaturg Karpenko-Karyj, M. Kropyvnyćkyj, Zaňkovećká a j.) Pro ruskou Ukrajinu měli a mají nejenom umělecký význam, ale i buditelsko-národní, neboť za všeobecného pronásledování ukrajinského hnutí v carské říši divadlo bylo takřka jediným hlasatelem národního uvědomění. Rovněž i v oboru zpěvohry ze řad Ukrajinců vyšlo několik umělců evropského významu a věhlasu (Krušel'nyćká, Mencinśkyj, A. Didur).

Z uvedeného vysvítá, že i v kulturním ohledu (v nejširším smyslu tohoto pojmu) Ukrajinci jsou svérázným a velmi nadaným národem, slibujícím mnoho do budoucna a majícím nejednu skvělou stránku ve své minulosti.

Bezděčně tanou na mysli věštecká slova Herderova: »Ukrajina stane se novým Řeckem: krásné podnebí tohoto národa, jeho veselá přirozenost, jeho hudební nadání, úrodná půda atd. jednou se probudí; z tak mnohých malých divokých národů, jakými kdysi i Řekové byli, vznikne národ vzdělaný, jeho hranice budou se rozprostírat až k Černému moři a odsud celým světem.« Dnes ovšem Ukrajinci nesní o dobytí celého světa: jejich životním cílem a úkolem jest dobýti samostatnosti a svobody na své rodné půdě, ve svém vlastním domově...

DOSLOV //

Carský absolutism, jenž z Ruska udělal hrozný »žalář národů« — je největším a nejurputnějším nepřítelem ukrajinského národa. Životním cílem carismu je naprosté zničení a vyhlazení ukrajinského národního hnutí, jež ve svém vývoji nejsilněji ohrožuje despotický centralism ruské říše. Proto carism se neomezuje jenom na zničení ukrajinství u sebe doma, ale chce se zmocniti (v úřední ruštině eufimisticky říká se tomu »osvoboditi«) — »prikarpatské Rusi«, t. j. rak.-uher. Ukrajiny. S tím souvisí ovšem i překotné obsazení vých. Haliče (Lvova) a Bukoviny, rovněž i nezdařené pokusy o pevnou okupaci uherské Ukrajiny, třebaže dle původního programu a smlouvy s Francií a Anglií, Rusko v první řadě mělo obsaditi východní Prusko a vůbec mířiti na Berlín.

Že toto »osvobození« »ujařmené prikarpatské Rusi« fakticky neznamená nic jiného, než násilné porušťování a zvláště popravoslavnění tamního ukrajinského lidu — zkrátka bezohledné vyhlazování ukrajinské kultury až k naprostému zničení ukrajinského Piemontu — o tom výmluvně poučuje skutečná politika carské vlády v zabraném území: všechny ukrajinské národní, kulturní i vědecké spolky byly zastaveny. Časopisy, rovněž i ukrajinština byla zakázána nejenom ve veřejném životě, ale i v soukromém užívání. Ukrajinské knihy a publikace jsou stihány pod trestem 3000 rublů (as 7500 K). »Osvobozená« Rus byla zaplavena pravoslavnými popy, kteří mají za úkol vyhubiti v Haliči unitářské »kacířství« a přivézti »zbloudilé« ukrajinské ovečky do jedině spásného přístavu ruského pravoslaví.

Kdyby proti ukrajinskému hnutí byl jenom carism — carská vláda — bylo by ovšem zle, ale ne nejhůř. Proti němu však v Rusku je nepřátelsky naladěna nejenom vláda, nýbrž i do značné míry velikoruská veřejnost, pokud se zajímá o ukrajinskou otázku. Nota bene, ne snad pouze zpátečnická — ze řad smutně proslulé »černé sotni« — ale i pokroková, zejména liberální. V čerstvé paměti je známé protiukrajinské vystoupení Struveho, bývalého průkopníka marxismu v Rusku, nynějšího ideologa velkoruského imperialismu a hlasatele »Věliko j Rossiji«, jenž přesvědčoval ruskou veřejnost o nezbytnosti potírání »ukrajinského partikularismu«. V jeho šlépějích pokračoval jiný pilíř ruského liberalismu — známý i v Praze — prof. Pogodin, jenž během několika let prodělal nápadnou evoluci dle Heglovy triady: od mírné podvědomé ukrajinofobie k sentimentálnímu, hysterickému ukrajinofilství, aby v synthesi těchto dvou stavů dospěl k furiosní ukrajinofobii v poslední době. Tak bylo před válkou. Avšak teprve za války dosud utajená ukrajinofobie ruské veřejnosti ukázala se v pravé a skutečné své podobě: dnes Struve a Pogodin nejsou osamoceni.

Potom arci nelze se divit, že carská vláda provádí v Rusku formální pogrom všeho ukrajinského: ukrajinské noviny zastavila; spolky rozpustila; veřejné činitelé pozatýkala a pohnala před soud; předáky vypověděla do Sibiře.*) Vyhubit, a do základů vyplenit ukrajinskou kulturu je jejím vůdčím heslem v tomto okamžiku. A tento její protiukrajinský pogrom je doprovázen žurnalistickým deliriem ruské publicistiky.**)

Z uvedeného vysvítá, že v Rusku ani dnes ani v době nejbližší uskutečnění národních snah a cílů Ukrajinců naprosto není možné. Uvědoměním této skutečnosti je právě podmíněno stanovisko, které zaujali Ukrajinci v této válce (srovn. v příloze »Naša pljatforma«) a zároveň i jeho mezinárodní politický význam. Jím ukrajinská otázka přestala být místní politickou záležitostí carské říše; stala se problémem mezinárodní politiky, s nímž bude nutno počítati při nejbližší úpravě politických poměrů v Evropě.***)

V nové Evropě, přestavené se zřetelem k národnostnímu principu Ukrajině a Ukrajincům, má být přiznáno samostatné místo, jakožto svérázné národní a politické jednotce. Dnes je totiž nesporno, že Ukrajinci jsou zvláštním národem nejenom ve smyslu etno-antropologickém, nýbrž i kulturně politickém. Mají proto hlavní nezbytné předpoklady: »společné antropologické znaky, zvláštní řeč, společné historicko-politické tradice (v minulosti) a snahy (pro budoucnost), samostatnou kulturu a zeměpisně uzavřené území.« (Rudnyćkyj.) Jsouc letos zase uvedena na program mezinárodní politiky, ukrajinská otázka nezmizí z něho dříve, než bude úplně a definitivně rozřešena ve prospěch ukrajinského národu. Ruský imperalista Struve sice řekl, že »c. k. mazepinci« (t. j. Ukrajinci) se opozdili se svým politickým plánem o dvě stě let.

---

*) Celkem bylo zatčeno na 600 ukrajinských národních činitelů. Právě došla zpráva o zatčení známého ukrajinského historiografa a předního národního buditele prof. M. Hruševského.

**) Tato protiukrajinská zášť carismu je ostatně psychologicky zcela pochopitelná. Ukrajina je totiž Achilovou patou carské říše. Rusko může ztratiti Polsko, Finsko, ba i Kavkaz, a zůstane přece velmocenskou říší. Ale carská říše bez Ukrajiny bude pouze moskevským státem.

***) Státně politický moment v ukrajinské otázce je obyčejně podceňován. Požadavek samostatné Ukrajiny bývá nejčastěji považován buď za anachronism, anebo za čirou utopii. Avšak zcela neprávem. Neboť zřízení samostatného ukrajinského státu není jenom subjektivně národní potřebou Ukrajinců, nýbrž je zároveň i v zájmu Evropy. Nota bene netoliko Evropy trojspolkové, ale poněkud i trojdohodové (otázka dardanelských

PŘILOHA I.

NÁRODNOSTNÍ PROGRAM UKRAJINCŮ V DOBĚ PŘÍTOMNÉ) (NAŠA PLJATFORMA)* //

»Ukrajinské území po obou stranách rusko-rakouské hranice je nejenom jedním z hlavních bojišť současné evropské války, nýbrž i jednou z příčin a předmětů války.

Ukrajinci dobře rozumějí, že v této válce jde hlavně o jejich osud, jde o to, zda v důsledcích války ukrajinský Piemont v Rakousku bude zničen, či zda ukrajinský národní život rozkvete též i po oné straně Zbruče, až za Dněpr k Černému moři; proto Ukrajinci nemohou zůstati němými svědky soudobých událostí, proto hlasitě a rozhodně zdůrazňují svá nezadatelná práva na národní samostatnost.

Objektivní historická nutnost vyžaduje, aby mezi západní Evropou a Moskevskem povstal samostatný ukrajinský stát. Je toho zapotřebí pro dosáhnutí a upevnění evropské rovnováhy; je to v zájmu národů rakousko-uherské říše, a je to především v zájmu německého národa z obou říší; pro ukrajinský národ znamenalo by to uskutečnění odvěkých jeho snů a úsilí.

*) Srov. úvodník »Naša pljatforma« v časopisu »Vístnyk sojuza vyzvolenja Ukrajiny«. — 1914, č. 1.

úžin — Anglie). Především však je v zájmu balkánských států (Turecka, Rumunska, Bulharska), pro něž samostatná Ukrajina byla by pevnou hrází před balkánským imperialismem carismu, tím nebezpečnějšího, ježto svoji výbojnou rozvratnou činnost provozuje zakukleně: ve škrabošce »osvoboditele«. Jeť tudíž mezinárodní význam ukrajinské otázky mnohem větší, než jak se o tom všeobecně soudí. Ukrajinský politický problém úzce souvisí totiž s velmi složitou t. zv. východní otázkou (balkánský problém, dardanelská otázka, turecký problém v Evropě, a souvisící s tím cařihradská otázka). Zřízením ukrajinského státu tento východní gordijský uzel byl by téměř rázem rozťat.

S pochopením této dějinné nutnosti ruští Ukrajinci zřídili ústřední všenárodní organisaci, jež v době přítomné zastupuje národně politické a sociálně hospodářské zájmy ukrajinského národa v Rusku; touto organisací je »Svaz pro osvobození Ukrajiny«. V tomto svazu jsou zastoupeny všechny ty politické směry, které jsou pro státní samostatnost ukrajinského národa a které uskutečnění svých národně politických a hospodářských snah spojují v tomto okamžiku s porážkou Ruska ve válce. Národně politickým požadavkem Svazu je státní samostatnost Ukrajiny.

Vládní formou samostatného ukrajinského státu má býti ústavní monarchie s demokratickým vnitřním politickým zřízením, jednotným zákonodárným sborem, občanskými, jazykovými a náboženskými svobodami pro všechny národy a náboženství, a samostatnou ukrajinskou církví.

Pro případ připojení k Rakousku většího či menšího ukrajinsko-ruského území

Zároveň s vybudováním samostatného ukrajinského státu má býti provedena radikální agrární reforma ve prospěch selského lidu. Je to základní hospodářský postulát Svazu pro osvobození Ukrajiny. Za praktický svůj úkol považuje »Svaz p. O. U.«:

1. Organisaci ukrajinských veřejných sil pro uskutečnění požadavků Svazu.

2. Provedení národně občansko-politické organisace ukrajinsko-ruských zemí, pokud budou obsazeny ve válce s Ruskem.

3. Přípravu pro svolání ukrajinského národního kongresu, jenž by rozhodl o formě právně státní organisace území, buď dobytého v důsledcích války na Rusku anebo ustanoveného rozhodnutím mezinárodní konference, o vnitřním politickém zřízení, agrární otázce a j.

4. Projevy na obranu zájmů ukrajinského národa a jeho národně státních úsilí u vlád válčících států a před mezinárodní konferencí.

5. Popularisací ukrajinské otázky v Evropě vydáváním publikací, zpráv a j.

Svaz pro osvobození Ukrajiny ve své činnosti udržuje kontakt s rakouskými Ukrajinci.

Věříce v konečné vítězství rakousko-uherské a německé armády, tudíž v porážku Ruska, Ukrajinci věří i v to, že na troskách ruské říše — tohoto žaláře národů — povstane

svobodná, samostatná Ukrajina!«

PŘÍLOHA II.

PŘEHLED LITERATURY O UKRAJINSKÉ OTÁZCE //

M. Hruševškyj: Istorija Ukrajiny—Rusy. Lvov. (Monumentální dějiny ukr. národa. Dosud vyšlo sedm svazků; líčí dějiny ukr. národa až do r. 1650. Celek bude míti 12 svazků.)

týž: Očerk istoriji ukrajinskavo naroda. Petrohrad, 3. vyd. 1911.

týž: Osvobožděnije Rossiji i ukrajinskij vopros. Petrohr. 1907.

týž: Dvě pojednání o Ukrajincích v ruském sborníku: »Formy nacionalnavo dviženija v sovreměnnych gosudarstvach«. Petrohr. 1910.

týž: Ukrajina i Ukrajinstvo — (Ukrajinskaja Žizň — 1912, č. 1.)

týž: Stať »Die Kleinrussen«. (V. Mělník: Russen über Russland. Stuttgart 1906.)

týž: Ukrajin. ruské literaturne vidrodženja v istoričnomu rozvoju ukrajin. narodu. — (Lit. Nauk Vist. 1898, X.)

týž: Zvyčajna schema »russkoj« istoriji i sprava racional'noho układu istoriji schidňoho Slavjanstva«. Petrohr. 1904.

týž: Vstupnyj vyklad z davňioj istoriji Rusy — (»Zapysky Nauk. tovar. im. Ševčenka«. Sv. 4.)

A. Jefimenková: Istorija ukrajinskavo naroda. Petrohr. 1906.

— Ukrajinskij narod v jevo prošlom i nastojaščem. — (Ukrajinovědná encyklopedie. Celek 4 svazky. První vydán letos v Moskvě.)

M. Teršakoveć: Hałyćko-ruske literaturne vidrodženje. — Lvov 1908.

M. Zaliznjak: Rosyjška Ukrajina ta (ji ji) vidrodženje. Lvov 1910.

M. P. Dragomanov: Centr i okrajiny. (Politické spisy I. díl.) Moskva 1908.
L. Wasilewski: Ukraina i sprawa ukraińska. Krakov 1910.
týž: Współczesna słowiańszczyzna. Warszawa 1909.
J. Fédortchouk: Le reveil national des Ukraïniens. Paříž 1912.
R. Brož: Probuzení maloruského národu. (»Slovanský Přehled«. R. V.)
H. Boczkowski: Ukrajinská otázka. (tamtéž. R. XII. a XIII.)
týž: Ukrajinci. (Ruský Obzor. R. I., č. 9—10.)
Český sborník »Slovanstvo«. (Obraz jeho minulosti a přítomnosti. Praha 1912.
Ukrajinskij vopros. (Přehledná informační brožura.) Moskva 1914.
Bedwin Sands: The Ukrajine a lekture on Ukrainian History and presentday political problems. — London 1914.
Ukrajinské dvojčíslo francouzské revue »Les Annales des Nationalités«. Paříž, 1913, č. 3.—4.
Rossija: Jeja nastojaščeje i prošedšeje. (Ruský encyklopedický sborník.) Petrohrad 1900.
P. Semionov: Malorossija. (VII. díl zeměvědného sborníku »Rossija«, Petrohrad, 1899—1900.).
V. Hnatjuk: Malorusové. (Ottově Slovn. Naučném.) Praha, 1900.
týž: Von Ukrainern. (Ukr. Rundschau, 1913, čís. 3—4.).
L. Niederle: Slovanský Svět. (V přehledu literárním uvedena je odborná ucrainca.) Praha, 1910.
Imperatorskaja Akaděmija Nauk: Ob otměně stěsněnij maloruskavo jazyka. Petrohrad, 1910.
S. Rudnyćkyj: Korotka geografija Ukrajiny. Lvov—Kyjev, 1910.
V. Ko—yj: Nacional'no-teritoriál'ni meži Ukrajiny. (Lit. Nauk. Vist., 1907).
V. Ochrymovyč: Z polja nacional'noj statystyky. Lvov, 1909.
M. Porš: Iz statystyky Ukrajiny. Kyjev, 1907.
A. Rusov: Něskol'ko slov o territoriji i naseleniji Ukrajiny. (»Ukr. Věstník«, 1906, č. 4.).
A. Boháč: Volné kapitoly ze statistiky Slovanstva. (Slovanský Přehled. Roč. XV. a XVI.)
N. J. Kostomarov: Dvě russkija narodnosti. Petrohrad, 1863.
V. Antonovyč: Moja ispověd! (»Osnova«, 1862, II.).
P. Žytećkyj: Russkij patriotism. (tamtéž, I.).
A. A. Šachmatov: K voprosu ob obrazovaniji russkich naréčij i narodnostěj. Petrohrad, 1899.
V. Antonovyč: Drei nationale Typen. (Ukr. Rundschau. Roč. V., číslo 12.).
F. Vovk: Antropometryčni doslidy ukrajin. nasel'enja Halyčyny, Bukovyny, Uhorščyny. — Lvov, 1908.
týž: Ukrajincy v antropologičeskom otnošeniji. (Ukr. Věstník, 1906, číslo 7.)

M. Porš: Pro avtonomju Ukrajiny. — Kyjev, 1908.
J. Romanczuk: Rusíni a jejich odpůrci v Haliči. Praha, 1902.
S. Smal-Stoćkyj: Bukovynśka Ruś. — Černovice, 1897.
J. R. v. Semaka: Die Lage der Ruthenen in Bukovina. (Ukr. Rundschau. Roč. VII., čís. 3.)
S. Tomašivśkyj: Etnografična karta uhorśkoj Rusy. Petrohr., 1910.
D. D.: Uhorška Ruś. Kyjev, 1914.
A. Egän: Ekonomične položenja ruśkých seljan v Uhorščini. Lvov, 1901.
V. Domanyćkyj: Pro Bukovynu. Kyjev, 1910.
týž: Pro Halyčynu. Kyjev, 1909.
P. Kapel'horoćśkyj: Ukrajinci na Kubani. Kyjev, 1907.
V. Koroljov: Ukrajinci v Americe. Kyjev, 1909.
V. Šuchevyč: Huculščyna. Lvov, 1903.
H. Galicynśká: Ukrajina i jeja koloniji. (»Ukrajinskaja Žizň«. Ročník III., čís. 1.)
M. Stasjuk: Emigracja ta jiji značinja v ekonomičnim žytju Ukrajiny. (Lit. Nauk. Vistnyk, 1912, XII.)
N. Pětrov: Očerki istoriji ukrajin. litěratury XIX. st. Kyjev, 1874.
A. N. Pypin (a W. Spasowicz): Istorija slavjanskich litěratur. Díl I., Petrohrad, 1879. (Přeloženo do češtiny.)
týž: Istorija russkoj etnografiji. Díl III. Petrohrad, 1891.
J. Jefremov: Istorija ukrajin. pyśmenstva. Kyjev, 1911.
O. Hruševśkyj: Z sučastnoj ukrajin. literatury. Kyjev, 1909.
J. Franko: Mołoda Ukrajina. Lvov, 1910.
O. Kolessa: Stolitja obnovlennoj ukr.-ruśkoj literatury. (Lit. Nauk. Vistnik, 1898, XII.)
M. Łozynśkyj: Ukrajinstvo i moskvofilstvo. Lvov, 1909.
M. Pavłyk: Moskvofilstvo ta Ukrajinofilstvo... Lvov, 1906.
B. Barvinśkyj: Istoryčnyj rozvij imeny ukrajinško-ruśkoho narodu. Lvov, 1909.
L. Kulczycki: Ugoda polsko-ruska. Lvov, 1912.
Das Urteil der europaeischen Kulturwelt über den Ukas vom Jahre 1876. (Anketa.) Vídeň, 1905. (Srov.: H. Boczkowski: Ukrajinská otázka před forem Evropy v »Ruském Obzoru«, roč. II., čís. 1, 2.)
T. G. Masaryk: Rusko a Evropa. (Odstavec o ukrajinské otázce.) Praha—Jena, 1913—1914.
O. Hoetzsch: Russland. (Kapitola o ukrajinské otázce.) Berlín, 1912.

Z revuí, důležitých pro poznání a studium ukrajinské otázky dlužno uvésti aspoň tyto: »Zapysky Naukovoho Tovarystva imeny Ševčenka« ve Lvově (dosud přes 100 svazků); »Zapysky ukrajins'koho naukovoho tovarystva v Kyjivi« (vycházejí od roku 1908, dosud přes 15 svazků). Obě revue, odborně-

vědecké, především věnované všestrannému studiu ukrajinské otázky v celém jejím rozsahu. Obdobný ráz měla bývalá »Kijevskaja Starina« (1882—1905) a letošní čtvrtletní revue »Ukrajina« (rovněž v Kyjevě). Jinak důležitými po stránce informační jsou: »Literaturno-Naukovyj Vistnyk (Lvov-Kyjev, letos XVII. ročník); zaniklý petrohradský »Ukrajinskij Věstnik« (1906), zaniklý kyjevský »Przegląd Krajowy« (1909), vídeňská »Ukrainische Rundschau« (dříve »Ruthenische Revue«, letos XII. ročník), konečně »Slovanský Přehled«, který jediný z českých revuí soustavně sledoval ukrajinskou otázku a ovšem pravidelně o ní informoval českou veřejnost.

Z map Ukrajiny dlužno uvésti tyto:

H. Velyčko: Narodopysna karta ukrajin.-ruś. narodu. Lvov, 1896.
A. Rusov: Karta razsělenija ukrajin. naroda. (Ukr. Věst., 1906, IV.)
Aitoff D.: Carte de l'extension du peuple ukraïiniën. (Paříž, 1908, také v »Ukrain. Rundschau«, roč. V., č. 1.).
V. Herynovyč: Geografična karta zemel' de živut' Ukrajinci. (V citovaném zeměpisu S. Rudnyćkého, Lvov, 1910.)
L. Niederle: Národopisná mapa Slovanstva. (Ve spisu »Slovanský Svět« a sborníku »Slovanstvo«, kde ukrajinská národní oblast je přesně vymezena.)
Ethnographische Uebersichtskarte der Ukraina. (V publikacích »Svazu pro osv. Ukr.).

Kromě toho národopis. mapu Ukrajina je připojena ke stati o ukrajinském území v cit. ukrajinském čísle »Les Annales des Nationalités«.

V souvislosti s letošními událostmi ve Vídni počaly vycházeti nové dva listy: »Vistnyk Sojuza vyzvolenja Ukrajiny«, »Ukrainische Nachrichten« a »Ukrainisches Korrespondenzblatt«, vesměs nákladem »Svazu pro osvob. Ukr.«, jehož péčí vydány byly tyto časové a informační publikace:

M. Hruševśkyj: Ein Ueberblick der Geschichte der Ukraina. — Vídeň, 1914.
Dr. S. Rudnyćkyj: Ukraina und Ukrainer. (Také maďarsky.)
Sborník »Ukrainische und russische Sprache. (Wissenschaftliche Beiträge.)
Dr. V. Kušnir: Die Ukraine und ihre Bedeutung im gegenwärtigen Kriege mit Russland.
V. Dorošenko: 150 Jahre des ukrainischen politischen Gedankens.
Dr. L. Cehel'śkyj: Ne osvoboditelka a potisnica na narodite (kak Rusija »osvobožďava« Ukrajinu.) Sofie, 1914. — Tato bulharská brožura vyšla zároveň v ukrajinském, ruském, tureckém, německém, rumunském a švédském překladě.

Str. 40. (první odstavec shora):

Vzrůst ukrajinského živlu ve východohaličských městech je v poslední době na postupu. Na př. v období 1880 až 1890 počet řecko-katol. obyvatelstva (tedy téměř výhradně ukrajinského) stoupl ze 14.5% na 16.5% ve Lvově, ze 7.5% na 14.4% v Přemyšlu, ze 7.3% na 13.4% v Stanislavově a ze 4.5% na 13% v Samboru.

Str. 44. (poslední odstavec zdola):

Dle posledních zpráv bylo právě v Rusku zabaveno nejnovější vydání básní T. Ševčenkových. Nota bene toto vydání bylo pořízeno ve prospěch obětí války. Nicméně celý náklad byl naprosto zakázán a zhotovené už výtisky byly zničeny na rozkaz censury.

Str. 46. (třetí odstavec shora):

V haličském zemském výboru touto dohodou byla přiznána Ukrajincům dvě místa z osmi (Polákům tedy šest). Je to ovšem ještě veliký nepoměr vzhledem k vzájemnému číselnému poměru mezi Ukrajinci a Poláky v Haliči. Nicméně projektovaná organisace zemského výboru obsahovala zárodek znenáhlého uplatnění zásady národnostní samosprávy v haličských zemských zřízeních vůbec, a v tom právě spočívá její dalekosáhlý význam pro Ukrajince.

Str. 56. (první odstavec shora):

Politická deklarace »Naše pliatforma« byla podepsána těmito členy »Svazu pro osvobození Ukrajiny«: V. Dorošenkem, A. Žukem, A. Skoropys-Joltuchovským, M. Melenevským.

Str. 57.:

V českém sborníku »Slovanstvo« zvláště důležitým jsou tato pojednání o Ukrajincích: vylíčení právně politického postavení Ukrajinců od dra K. Kadlece (str. 178—187); náboženských poměrů od dra J. Bidla (str. 366—368); přehled ukrajinského školství od J. Jiráka (str. 424—426) a novodobé ukrajinské literatury od dra J. Máchala (str. 477—482); přehled ukrajinského tisku od J. Hejreta (str. 669 až 673). Tento poslední ostatně není docela přesný.

OBSAH

Svaz pro osvobození Ukrajiny českému národu I
Předmluva 3
Kapitola I.: Základní periody a momenty v dějinách ukrajinského národa 5
Kapitola II.: Z dějin obrození ukrajinského národa 15
a) Obrození ruské Ukrajiny 16
b) Z dějin obrození rakouské Ukrajiny 23
Kapitola III.: Ukrajina a Ukrajinci 33
Doslov 52
Národnostně-politický program Ukrajinců v době přítomné (Naša pliatforma) — Příloha I. 54
Přehled literatury o ukrajinské otázce. — Příloha II. . . . 56
Poznámky 60
Národopisná mapa Ukrajiny

OPRAVA CHYB.

Na str. V. vypadl 8. řádek shora: *ale nicméně je samostatná.*
» » 21., 8. řádek shora: místo *ukrajino-polskému* má být *ukr.-ruskému.*
» » 39., 7. » zdola: » *řec.-řím. vyznání* má být *řec.-katol. vyzn.*
» » 42., 5. » zdola: » Slovanů má být Slováků.
» » 47., 15. » shora: » *Ruška, Selanšká* má být *Ruška, Selanšká.*
» » 50., 8. » zdola: » *Hričenko* má být *Hrinčenko.*
» » 57., 16. » shora: » *encykl. sbornik* má být *encykl. slovnik.*

Jiné menší chyby, zvláště v transskripci cizích jmen (*Pipin* místo *Pypin, Radnyćkij* místo *Rudnyćkyj, Ramsband* místo *Rambaud)* a interpunkci čtenář si sám laskavě opraví.

SOJUZ PRO VYZVOLEŇA UKRAJINY
‹BUND ZUR BEFREIUNG DER UKRAINA›
VÍDEŇ VIII.,
JOSEFSTÄDTERSTRASSE 79.

POZNÁMKY //

Na této mapě bylo ponecháno obvyklé oficielní názvosloví pro Ukrajinu: *ruské* — pro východní, a *polské* — pro západní. Aby zjednán byl názor, jaké je ukrajinské názvosloví, uvádím stručný návod pro převod ruských a polských zeměpisných názvů do původních ukrajinských: Ruské koncovky *ov, jev, ěv* (polské *ów*) = ukr. *iv:* Charkiv, Lviv, Černivci, Javoriv, Kíšeniv. Ruské a polské *i* = nejčastěji ukr. *y*: Hałyčyna, Bukovyna. Ruské *je, ě* = ukr. *ji, i,* ruské a polské *g* = ukr. *h:* Kyjiv, Nižyn, Dnister, Dnipro, Hrubešiv. Ruské a polské *sk* = ukr. *śk* (měkce): Berdiansk, Azovške more. Polské *prze* = ukr. *pere;* polské *ś* = ukr. *š:* Peremyšl'. —

---

ukrajinská národní oblast.

P *polské* ostrůvky na ukrajinském území.

Č *české* „ „ „ „

N *německé* „ „ „ „

B *bulharské* „ „ „ „

U *ukrajinské* ostrůvky mimo národní oblast.

Větší jinonárodní osady a ostrovy (rumunské, řecké, německé) jsou slovně označeny.

ukrajinská národopisná hranice.

hranice říšská.

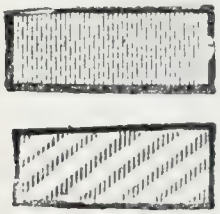

Smíšené území.

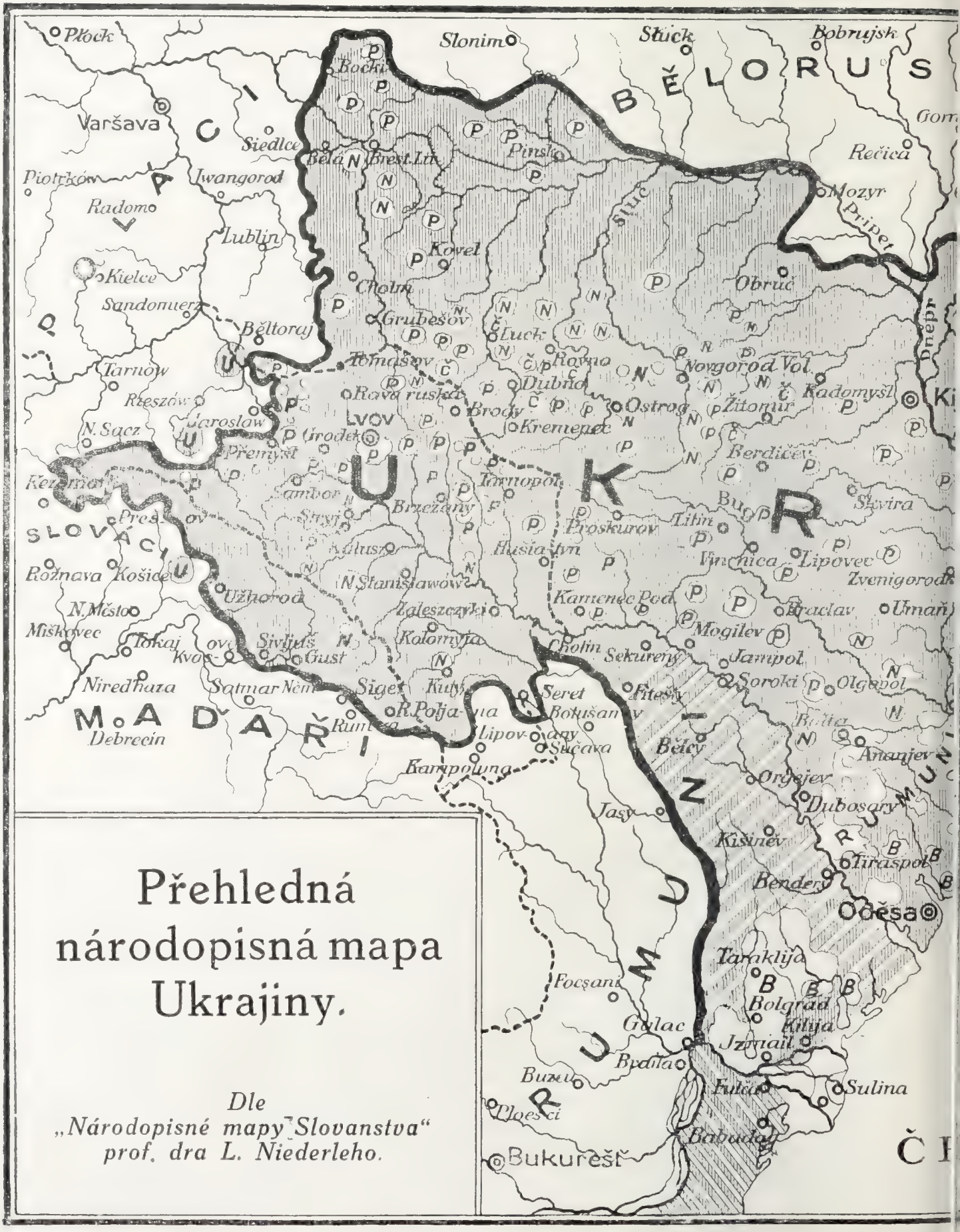

Přehledná národopisná mapa Ukrajiny.

Dle „Národopisné mapy Slovanstva“ prof. dra L. Niederleho.

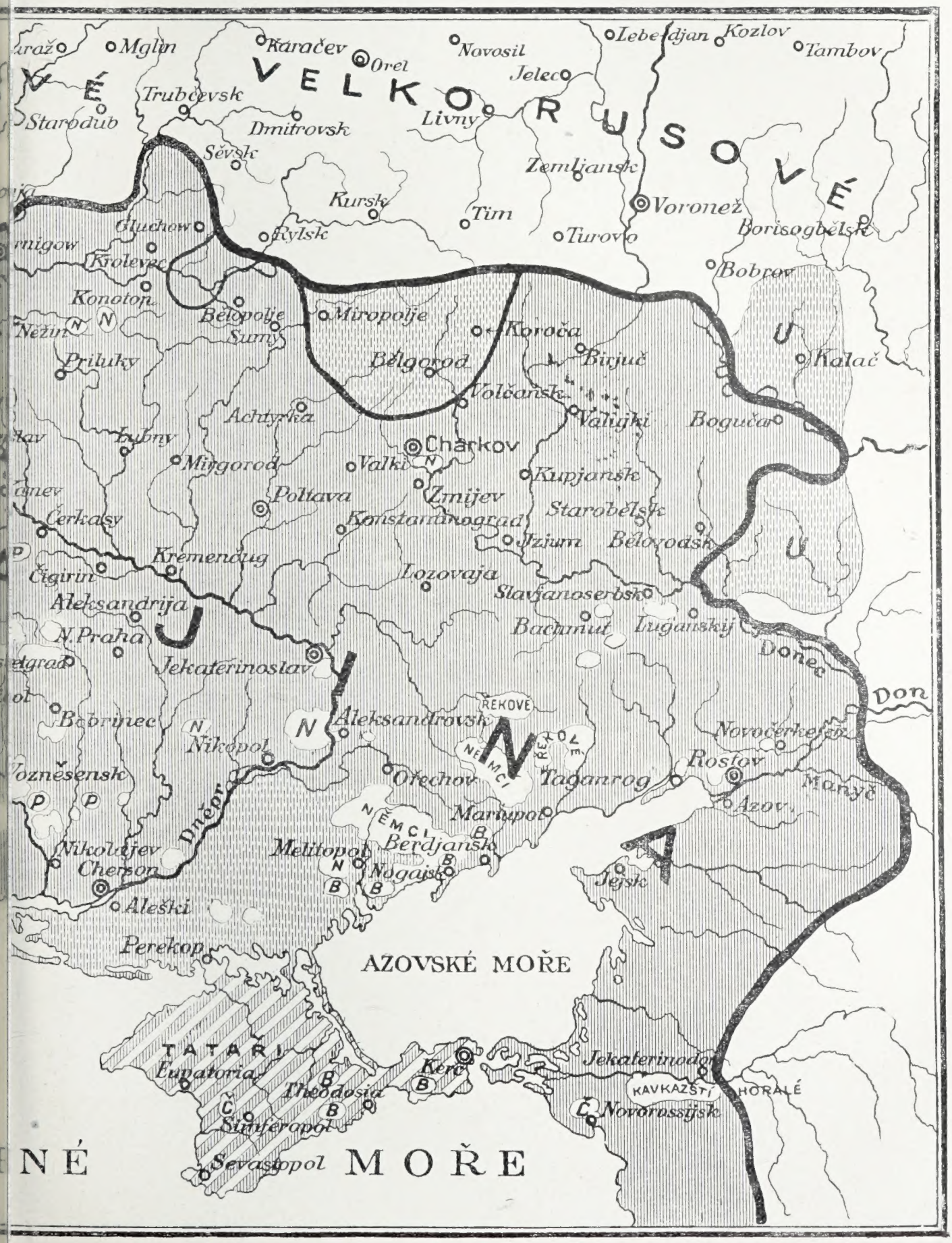
VELKORUSOVÉ
Mglin
Karačev
Orel
Novosil
Lebedjan
Kozlov
Tambov
Jelec
Trubčevsk
Starodub
Dmitrovsk
Livny
Sevsk
Zemljansk
Kursk
Tim
Voronež
Turovo
Borisoglebsk
Gluchov
Rylsk
Krolevec
Bobrov
Konotop
Belopolje
Miropolje
Koroča
Nežin
Sumy
Belgorod
Birjuč
Kalač
Priluky
Volčansk
Valujki
Achtyrka
Boguča
Lubny
Charkov
Mirgorod
Valki
Kupjansk
Poltava
Zmijev
Starobelsk
Cerkasy
Konstantinograd
Izium
Belgorodsk
Kremenčug
Čigirin
Lozovaja
Slavjanoserbsk
Aleksandrija
Bachmut
Lugansk
N. Praha
Jekaterinoslav
Donec
Don
Bobrinec
Aleksandrovsk
REKOVE
Nikopol
NĚMCI
Novočerkejsk
Voznesensk
Ořechov
Taganrog
Rostov
Manyč
Azov
Dněpr
Mariupol
NĚMCI
Berdjansk
Nikolajev
Melitopol
Cherson
Nogajsk
Jejsk
Aleški
Perekop
AZOVSKÉ MOŘE
TATAŘI
Eupatoria
Kerč
Jekaterinodar
Theodosia
KAVKAZŠTÍ HORALÉ
Simferopol
Novorossijsk
Sevastopol
MOŘE